

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

KRISTINA KAZLAUSKAITĖ

**AUTORIŲ TURTINIŲ TEISIŲ APRIBOJIMAI
MOKYMO IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ TIKSLAIS.
TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR TAIKYMO
PROBLEMAS**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė
doc. dr. J. Usonienė**

VILNIUS, 2008

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

TEISĖS FAKULTETAS

CIVILINĖS IR KOMERCINĖS TEISĖS KATEDRA

**AUTORIŲ TURTINIŲ TEISIŲ APRIBOJIMAI
MOKYMO IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ TIKSLAIS.
TEISINIS REGLAMENTAVIMAS IR TAIKYMO
PROBLEMAS**

**Magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62401S111**

**Vadovė
doc. dr. J. Usonienė**

Recenzentas (-ė)

2008 12

**Atliko
CVTmn7-04 gr. stud.
Kristina Kazlauskaitė
2008 12 08**

VILNIUS, 2008

TURINYS

TURINYS.....	3
ĮVADAS.....	4
1. MOKYMO IR MOKSLINIO TYRIMO SAMPRATA	7
2. AUTORIŲ TURTINIŲ TEISIŲ APRIBOJIMŲ MOKYMO IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ TIKSLAIS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS	9
2.1. TEISINIS REGLAMENTAVIMAS TARPTAUTINĖMIS TEISĖS NORMOMIS	9
2.1.1. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos	9
2.1.2 Pasaulio prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba.....	13
2.1.3. Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis.....	16
2.2. TEISINIS REGLAMENTAVIMAS EUROPOS SĄJUNGOS TEISĖS NORMOMIS	19
2.3. TEISINIS REGLAMENTAVIMAS LIETUVOJE.....	28
3. AUTORIŲ TURTINIŲ TEISIŲ APRIBOJIMŲ MOKYMO IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ TIKSLAIS TEISINIO REGLAMENTAVIMO TAIKYMO PROBLEMAS	37
3.1. TEISINIO REGLAMENTAVIMO TAIKYMO PRAKTIKA LIETUVOJE IR EUROPOS SĄJUNGOS INSTITUCIJOSE	38
3.2. TEISINIO REGLAMENTAVIMO TAIKYMO PRAKTIKA UŽSIENIO VALSTYBIŲ TEISMUOSE.....	42
IŠVADOS.....	50
LITERATŪRA.....	52
SANTRAUKA	57
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	59
ANOTACIJA	61
ANOTACIJA ANGLŲ KALBA.....	62

IVADAS

Šiuolaikinėje civilinėje apyvartoje vis didesnę reikšmę įgauna intelektinė nuosavybė, o kartu ir turtinių autorių teisių apsauga. Autorių išimtinės teisės nuo kūrėjo asmenybės neatsiejamos netgi tuo atveju, kai teisę naudotis kūriniumi yra įgiję kiti asmenys. Dėl šios priežasties šių teisių gynimas yra ypatingai aktualus. Tačiau, atsižvelgiant į specifinį intelektinės nuosavybės pobūdį, kuris lemia, kad kūrybinės veiklos rezultatai tampa visuotinės kultūros objektais, mokslo, meno, informacinių technologijų pagrindinėmis gairėmis bei naujovių kryptimis, galimi tam tikri autorių turtinių teisių ribojimai.

Šie ribojimai negali būti nepagrįsti ir neteisėti, todėl galimas autorių teisių apribojimas tik teisės aktų numatytais pagrindais. Kadangi teisės aktai yra viešųjų interesų gynimo priemonė, tai reiškia, kad įstatyme gali būti numatyti tik tokie apribojimai ir išimtys, kuriuos sąlygotų visuomenės interesas. Visuomenės intereso negalima nuneigti mokymo ir mokslinių tyrimų srityse, kadangi šios sritys yra ypatingai aktualios siekiant kurti išsilavinusią, civilizuotą visuomenę, kuri domėtusi įvairiais mokslo, meno ir kitais intelektinės veiklos rezultatais bei siektų pažinti ją supantį pasaulį, kas neįmanoma be mokslinių tyrimų.

Išvardintieji visuomenės civilizavimo lygio kėlimo būdai yra intelektinės veiklos rezultatai, į kuriuos išimtinės teisės turi juos sukūrę autoriai, tačiau, atsižvelgiant į tai, kad nei viena civilinė teisė nėra absoliuti, tai ir autorių teisės, kurios yra civilinės teisės, negali būti absoliučios, galimi jų ribojimai teisės aktų numatytais pagrindais.

Šiame magistro baigiamajame darbe bus nagrinėjama autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais keliamos problemos - bus analizuojama teisės aktų bazė bei gilinamasi į apribojimo taikymo problemas.

Temos naujumas. Ši problema, gana plačiai nagrinėjama pasaulio mokslininkų, Lietuvoje nesulaukė pakankamo dėmesio. Tai paaiškinama, palyginus neseno, autorių teisių reglamentavimo mūsų valstybėje bei tuo, jog intelektinės nuosavybės apsauga dar nepakankamai giliai įsitvirtinimo mūsų visuomenės bendrajame suvokime.

Darbo aktualumas. Ši problema buvo pasirinkta nagrinėti dėl keleto priežasčių:

1. Tikėtina, kad darbas bus vertingas dėl sisteminio požiūrio į nagrinėjamą problemą; užsienio autorių nuomonių aptarimo bei įvertinimo; tarptautinių bei Lietuvos teisės aktų nagrinėjimo; kai kuriose užsienio šalyse veikiančių autoriaus turtinių teisių apribojimo mokslo ir švietimo tikslais sistemų apžvalgos.

2. Riba tarp autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais bei piktnaudžiavimo suteikta teise yra labai siaura, šis magistro baigiamasis darbas bus reikšmingas tuo, jog jame bus atskleidžiami esminiai autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais bruožai bei išryškinama riba tarp naudojimosi suteikta teise ir piktnaudžiavimo ta teise.

3. Ši problema nepraras aktualumo ir ateityje, kadangi vystantis žmogaus kūrybinės veiklos formoms, informacinėms technologijoms bei didėjant poreikiui mokyti bei šviesti visuomenę gali augti tendencijos didesnio turtinių autorių teisių apribojimo kryptimi, todėl būtina išanalizuoti šią problemą dėl visapusiškos tiek autorių, tiek visos visuomenės teisės į žinias bei mokslą apsaugos.

Darbo tikslas – atskleisti turtinių autorių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais esmę, išnagrinėti teisinio reglamentavimo kokybę bei taikymo praktikos ypatumus.

Užsibrėžtam tikslui pasiekti būtų naudinga iškelti keletą **darbo uždavinių**:

1. atskleisti turtinių autorių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais sampratą analizuojant remiantis pasaulio mokslininkų teorijomis bei atliktomis analizėmis;

2. išnagrinėti tarptautines, Europos Sąjungos ir Lietuvos Respublikos teisės normas turtinių autorių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais srityje, jas tarpusavyje palyginti bei atskleisti galimus trūkumus;

3. išanalizuoti Lietuvos bei užsienio valstybių teismų ir Europos Teisingumo Teismo praktiką taikant teisės aktus, reglamentuojančius turtinių autorių teisių apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, atskleisti taikymo problemas bei rasti galimus jų sprendimo variantus.

Tyrimo objektas – turtinių autoriaus teisių apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Tyrimo objektas atskleidžiamas kompleksiskai: analizuojant teisės teoretikų darbus ir tiriant teisės aktus šiuo klausimu bei teisės taikymo institucijų praktiką turtinių autorių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais srityje.

Darbo hipotezė: Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra teisiškai gerai sureglamentuoti ir tinkamai taikomi teismų praktikoje.

Tyrimo metodai. Atskleidžiant temą bei gilinant į iškeltą problemą buvo derinami teoriniai ir empiriniai metodai. Metodų pasirinkimą lėmė viso darbo, taip pat ir kiekvieno atskiro uždavinio specifika. Iš teorinių metodų buvo naudojami sisteminės analizės, loginės dedukcijos, lyginimo, apibendrinimo; iš empirinių metodų – teisinių dokumentų analizės.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą sąlygojo temos pavadinimas, reikalaujantis nagrinėti dvi sudėtinės dalis: turtinių autorių teisių apribojimus mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais reglamentuojančius teisės aktus bei teisės taikymo institucijų praktiką šioje srityje.

Literatūros apžvalga. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje intelektinės nuosavybės apsauga pradėta taikyti palyginus neseniai, o specifiniai klausimai yra mažai reglamentuoti, turime pasakyti, kad lietuvių autorių teisinės literatūros konkrečia nagrinėjama tema – autorių turtinių teisių apribojimais mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, praktiškai nėra. Todėl nagrinėdami iškeltąją problemą remsimės tiek lietuvių autorių (A. Vileitos, N. Matulevičienės), tiek užsienio autorių (S. Ricketson, J. Ginsbrug, L. Bently, B. Sherman, C. Geiger, G. Tritton, D. Gervais ir kitų) teisine literatūra bendraisiais autorių teisės klausimais, nagrinėsime mokslinius straipsnius. Analizuosime nacionalinių (Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo, Europos Sąjungos (2001 m. gegužės 22 d. priimtos Europos parlamento ir Tarybos direktyvos dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo Nr. 2001/29/EB) bei tarptautinių teisės aktų (1886 metų Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos, 1996 metų Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties, 1994 metų Pasaulio prekybos organizacijos sutarties dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba) nuostatas autorių teisių apsaugos, turtinių autorių teisių apribojimo tam tikrais visuomeniniais tikslais klausimais. Ypatingą reikšmę darbiui turės Lietuvos ir užsienio valstybių nacionalinių teismų bei Europos Teisingumo Teismo praktika autorių teisės klausimais, nes ja remiantis bandysime atskleisti autorių turtinių teisių apribojimo mokymo bei mokslinių tyrimų tikslais teisės normų taikymo problemas bei numatyti galimus šių problemų sprendimo variantus.

1. MOKYMO IR MOKSLINIO TYRIMO SAMPRATA

Siekdami išsiaiškinti autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais esmę, pirmiausiai turime išsiaiškinti, ką apskritai reiškia sąvokos „mokymas“ ir „mokslinis tyrimas“. Ar šios sąvokos turi tą pačią reikšmę bendrinėje kalboje ir teisinėje kalboje?

Pirmiausiai pateiksime šių sąvokų apibrėžimus, pateiktus Dabartiniame lietuvių kalbos žodyne¹. Šiame žodyne nėra pateikta konkretaus žodžio „mokymas“ apibrėžimo. Paaiškinama, ką reiškia žodis „mokyti“ – daryti, kad mokėtų, o „mokėti“ sąvoka paaiškinama kaip sugebėti ką daryti, išmanyti. Taigi, apibendrinami gautų sąvokų paaiškinimus, galime teigti, kad mokymas – tai veikla, kuria, teikiama tam tikrų žinių, lavinama, pratinama, daroma patyrusį, išmanantį, mokantį.

Mokslinio tyrimo sąvokos kaip atskiros taipogi nėra pateikta, todėl eisime tuo pačiu keliu – pirmiausiai, išsiaiškinsime, kaip galėtume apibrėžti žodžius „mokslinis“, „tyrimas“, o tada išvesime „mokslinio tyrimo“ sąvokos paaiškinimą. Didžiajame lietuvių kalbos žodyne paaiškinama, ką reiškia žodis „mokslas“ – pažinimo rezultatų sistema; jos atskira šaka, „mokslinis“ – susijęs su pažinimo rezultatų sistema. Konkrečiai žodis „tyrimas“ vėlgi nėra paaiškintas, todėl turime pradėti nuo žodžio „tirti“ – stengtis suprasti, suvokti, sužinoti, moksliskai nagrinėti, aiškinti. Taigi, tyrimas – stengimasis suprasti, suvokti, sužinoti, moksliskas nagrinėjimas, aiškinimasis. Mokslinis tyrimas – galėtų būti apibrėžiamas kaip sistemingas tam tikro objekto nagrinėjimas, siekiant jį pažinti.

Internetiniame lietuvių kalbos žodyne² žodis mokslinis aiškinamas kaip susijęs su mokslu, pagrįstas mokslo principais, atitinkantis mokslo reikalavimus.

Atsižvelgdami į aukščiau pateiktus apibrėžimus, pateikiame apibendrintą mokslinio tyrimo sąvoką. Mokslinis tyrimas – tai sistemingas ir kryptingas kurioje nors mokslo srityje tikrovės objektų nagrinėjimas, taikant mokslo priemones bei metodus.

Siekdami išsamaus šiam magistriniam darbui aktualių sąvokų paaiškinimo, turime išsiaiškinti, ar bendrinėje kalboje vartojamos sąvokos nesiskiria nuo vartojamų teisinėje kalboje. Kadangi teisinės literatūros nagrinėjama tema lietuvių kalba praktiškai nėra, todėl siekdami atskleisti „mokymo“ ir mokslinio tyrimo“ sąvokų teisinę esmę, turime minėtų sąvokų apibrėžimų ieškoti užsienio teisės teoretikų darbuose.

Analizuodami teisinę literatūrą, radome mokymo ir mokslinių tyrimų apibrėžimus, pateiktus iš teisinės pozicijos. Pavyzdžiui, R. Burrell ir A. Coleman knygoje „Autorių teisių išimtys: skaitmeninis

¹ Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas / Lietuvių kalbos institutas; Redaktorių kolegija: Stasys Keinys (vyr. red.) ...[et.al.] – 4-asis leid. – V.: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

² Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>; prisijungimo laikas 2008-07-16.

poveikis“ pateikiamos tokios mokslinio tyrimo ir mokymo sąvokos. Mokslinis tyrimas apibrėžiamas kaip „nuodugnus ir sisteminis objekto tyrimas siekiant išsiaiškinti faktus ar principus“. ³ Toliau pateikiama Kanados Aukščiausiojo Teismo nuomonė, jog terminui „mokslinis tyrimas“ turėtų būti suteikiama didesnė ir laisvesnė interpretacija siekiant užtikrinti, kad kūrybinių naudotojų teisės nebūtų pernelyg varžomos. Tačiau knygos autoriai atkreipia dėmesį į tai, jog ši Kanados Aukščiausiojo Teismo pozicija turėtų būti vertinama atsargiau, nes atsižvelgiant į Informacinės visuomenės direktyvos nuostatas, mokslinis tyrimas negali būti komercinis. ⁴

Mokymas - „protinis veiksmas, siekiant įsisavinti žinias skaitant, tyrinėjant ar apmąstant“⁵. Kiek kitoki mokymo apibrėžimą pateikia V. Kitz, anot šio autoriaus, mokymas - tai struktūrizuota programa, skirta besimokančiojo naudai, kuria siekiama išmokti arba išmokyti. ⁶ Vertėtų atkreipti dėmesį į tai, kad teisinėje literatūroje yra daromas skirtumas tarp privataus ir komercinio mokymosi. Privataus pobūdžio mokymasis – tai toks mokymasis, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai neturi komercinių tikslų. ⁷ Be to, pateikiamas skirtumas tarp mokymosi ir mokslinio tyrimo. Mokslinis tyrimas – tai kažko naujo ieškojimas, įnašas į žinias ir bendrąjį suvokimą, o mokymasis – įgijimas tų žinių, kurios jau žinomos ir ištyrinėtos, bet būtina paminėti, kad mokslinis tyrimas be mokymosi yra sunkiai išsivaizduojamas ir išlaikyti tarp šių dviejų sąvokų skirtumą yra sunku. ⁸ Teisinėje literatūroje pateikiami „mokymo“ ir „mokslinio tyrimo“ sąvokų apibrėžimai iš esmės nesiskiria nuo pateiktųjų bendrinėje kalboje, tačiau nagrinėtoje teisinėje literatūroje šios sąvokos apibrėžiamos nagrinėjamos temos – autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais aspektu.

³ Burrell R., Coleman A. Copyright Exeptions: The Digital Impact. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P.116.

⁴ Ten pat. P.117.

⁵ Ten pat. P.116.

⁶ Kitz V. The New Free for Education Licence in Australia.

<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2005%2Fcont%2FIIC%2E2005%2E555%2E1%2Ehtm&ha=G0>; prisijungimo laikas 2008-04-26.

⁷ Bently L., Sherman B. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2004. P. 198.

⁸ MacQueen H. L, Waelde Ch., Laurie G. Contemporary Intellectual Property.

http://books.google.lt/books?id=Iwcn4pT0OoC&pg=PT234&lpg=PT234&dq=universities+u.k.+v.+copyright+licensing+agency+ltd&source=bl&ots=ANPWbmrWc&sig=2FaK5IFoEy87RqDJC8A1-vheOUM&hl=lt&sa=X&oi=book_result&resnum=1&ct=result#PPT232.M1; prisijungimo laikas 2008-11-06. P. 169.

2. AUTORIŲ TURTINIŲ TEISIŲ APRIBOJIMŲ MOKYMO IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ TIKSLAIS TEISINIS REGLAMENTAVIMAS

Autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais sampratą tikslingiausia ir teisingiausia būtų atskleisti nagrinėjant teisinį reglamentavimą. Teisinio autoriaus turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais reglamentavimo analizę pradėsime nuo tarptautinių teisės normų, kuriose buvo suformuluoti pagrindiniai principai ir taisyklės, tada nuosekliai pereisime prie Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių šį civilinį teisinį santykį. Europos Sąjungos teisės normas tikslinga analizuoti, nes Lietuvai, kaip Europos Sąjungos narei šios teisės normos yra privalomos, todėl Europos Sąjungos teisinis reglamentavimas turi būti perkeltas į nacionalinę Lietuvos Respublikos teisę arba nacionalinės Lietuvos Respublikos teisės normos turi būti suderintos su Europos Sąjungos teisės normomis. Išanalizavę tarptautinės teisės ir Europos Sąjungos teisės normas, pereisime prie Lietuvos Respublikos teisinio reglamentavimo. Atskleisime, ar Lietuvos Respublikos teisės normos yra suderintos su tarptautiniais ir Europos Sąjungos teisės aktais, išanalizuosime nacionalinių teisės normų autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais ypatumus.

2.1. Teisinis reglamentavimas tarptautinėmis teisės normomis

2.1.1. Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos

Tarptautinių teisės normų analizę tikslingiausia pradėti nuo Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos (toliau – Berno konvencija)⁹, nes šioje konvencijoje buvo suformuluoti esminiai principai, kurie buvo toliau detalizuojami ir įtvirtinami kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės

⁹ Per XIX a. pagrindinės industrinės valstybės pasirašė daug dvišalių susitarimų tarpusavyje ir su trečiosiomis šalimis dėl literatūros ir meno kūrinių autorių teisių apsaugos, tačiau toks „dvišališkumas“ vedė prie pernelyg sudėtingo ir nevienodo teisinio reglamentavimo, taigi buvo aiškiai matoma, jog šioms šalims siekiant užtikrinti vienodą autorių teisių apsaugos reglamentavimą reikalinga daugiašalė tarptautinė konvencija. (Tritton G. Intellectual property in Europe. London: Sweet & Maxwell, 2008. P. 468). Taigi 1886 m. rugsėjo 9 d. buvo pasirašyta pirmoji universali tarptautinė sutartis autorių teisių apsaugos srityje – tai Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos bei įsteigta Berno Sąjunga, atvira visoms valstybėms, kurios rūpinasi literatūros ir meno kūrinių apsauga. Berno konvencijos tekstas buvo peržiūrėtas Berlyno (1908 m.), Romos (1928 m.), Briuselio (1948 m.), Stokholmo (1967 m.), Paryžiaus (1971 m.) bei papildytas Paryžiaus (1896 m.) ir Berno (1914 m.) konferencijų metu tam, kad kiek galima labiau pritaikyti jos nuostatas mokslinėms bei techninėms naujovėms. Šiuo metu Lietuvoje ir daugelyje kitų valstybių galioja Berno konvencijos 1971 m. liepos 24 d. redakcija, priimta vadinamuoju Paryžiaus aktu (nors šios konvencijos tekstas buvo papildytas 1979 m. rugsėjo 28 d.).

aktuose bei nurodytos intelektinės nuosavybės teisės aktų harmonizavimo kryptys valstybėms - konvencijos dalyvėms¹⁰. Šios konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad „Sąjungos šalių įstatymai ir egzistuojantys specialūs susitarimai ar susitarimai, kurie bus sudaryti ateityje, gali leisti panaudoti literatūros ar meno kūrinius tikslą pateisinančiu mastu kaip iliustracijas leidiniuose, televizijos ir radijo laidose, garso ar vaizdo įrašuose mokymo tikslams su sąlyga, kad toks panaudojimas būtų suderinamas su gerais papročiais“. Analizuodami šią teisės normą pirmiausiai turime atkreipti dėmesį į tai, kad Berno konvencija leidžia šalims, ratifikavusioms šią konvenciją, savo nacionaliniuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose intelektinę nuosavybę, numatyti galimybę pasinaudoti kūriniais be autoriaus sutikimo mokymo tikslais. Konvencijos 10 straipsnio 2 dalies formuluotė leidžia teigti, konvencijos dalyvėms paliekama laisvė apsispręsti, ar įtvirtinti nacionaliniuose teisės aktuose apribojimų galimybę, ar iš viso neįtvirtinti, tokią mintį pateikia ir J.C. Fernandez-Molina, teigdamas, kad valstybės turi visišką suverenitetą nuspręsti ar įtraukti ir kaip įtraukti ribojimus ir išimtis į savo nacionalinius įstatymus¹¹. Jeigu valstybė apsisprendžia, kad autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra reikalingi, tai Berno konvencija palieka laisvę pasirinkti, kokio laisvumo tie apribojimai turėtų būti, tai yra, numatyti sąlygas, kurioms esant galima pasinaudoti šia autorių turtinių teisių išimtimi arba jų nenumatyti. S. Ricketson ir J. Ginsburg daro išvadą, kad Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalis nubrėžia ribas, kurių valstybės, apsisprendusios įtraukti apribojimą į savo nacionalinę teisę, negali peržengti reglamentuodamos autorių turtinių teisių apribojimus mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais.¹² Tai reiškia, kad valstybės negali nustatyti platesnių autorių turtinių teisių apribojimų taikymo sąlygų nei tos, kurias nustato Berno konvencija.

Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalyje teigiama, kad kūrinys gali būti panaudojamas „tikslą pateisinančiu mastu“. Ši frazė yra esminė taikant autorių turtinių teisių apribojimus, nes būtent joje atsispindi pagrindinė sąlyga, kuri įrėmina autorių turtinių teisių apribojimus. „Tikslą pateisinančiu mastu“ – tai galimybė pasinaudoti autoriaus kūriniais be jo sutikimo tik tokia apimtimi, kokios reikia užsibrėžtam tikslui pasiekti, nepiktnaudžiaujant suteikta teise. Kalbant apie tikslą, reikia paminėti, kad nagrinėjamo apribojimo kontekste, jis gali sietis tik su visuomeniniu interesu - siekiu pažinti, lavintis, mokytis, mokyti, tirti.

Nagrinėjamame Berno konvencijos straipsnyje išvardijamos kūrinių panaudojimo formos – kokiuose objektuose galima naudoti kūrinius: iliustracijos leidiniuose, televizijos ir radijo laidose, garso

¹⁰ Bainbridge D.I. Cases and materials in intellectual property law. Harlow: Financial Times, Pitman, 1999. P. 103.

¹¹ Fernandez-Molina J.C. Licensing agreements for information resources and copyright limitations and exceptions. // Journal of Information Science, 2004. No. 30 (4) P. 338. <http://jis.sagepub.com>; Prisijungimo laikas 2008-09-22.

¹² Ricketson S. ir Ginsburg J. International copyright and neighbouring rights: the Berne Convention and beyond. Oxford: Oxford University Press, 2006. P.791.

ar vaizdo įrašuose mokymo tikslams. Tokia Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalies formuluotė dėl kūrinių panaudojimo mokymo tikslais leidžia daryti išvadą, kad kūriniai gali būti panaudojami kaip pagalbinė priemonė, skiriama palengvinti tam tikrų faktų ar duomenų išiminimą, nes iliustracijomis, būtent, ir siekiama pagerinti tam tikros mokymo priemonės ar mokslinio tyrimo duomenų įsidėmėjimo lygį. Toliau kyla klausimas, ką reiškia mokymo tikslai? Mokymas, kaip jis suprantamas Berno konvencijos kontekste, apima mokymą visais lygiais – valstybinėse ar savivaldybių mokyklose, darželiuose, profesinėse, aukštesniojo lavinimo institucijose, universitetuose, privačiose mokyklose. Mokymas ne šiose institucijose yra už autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais išimties taikymo ribų.¹³ Vėlgi, kyla klausimas, kaip interpretuoti kūrinio panaudojimą mokymo tikslams kitokiu būdu ar priemone. Pavyzdžiui, ar bus pateisinamas autoriaus turtinių teisių apribojimas, jei kūrinys bus panaudojamas elektroninėje medžiagoje, kuri pateikiama studentams, studijuojantiems elektroniniu būdu? S. Ricketson ir J. Ginsburg teigia, kad tokiam elektroniniam mokymui nepatekti į Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalies taikymo sritį nėra priežasčių.¹⁴ Šie autoriai atkreipia dėmesį į tai, kad įrašų ir publikacijų panaudojimą yra lengviau sukontroliuoti, lengviau išsiaiškinti, ar šie kūriniai naudojami mokymo tikslais, tačiau tam tikrų problemų gali kelti kūrinio panaudojimas laidoms, skirtoms mokymui, nes tokios laidos gali patekti platesnei žiūrovų auditorijai nei besimokantieji.¹⁵

„Panaudojimas suderinamas su gerais papročiais“ – svarbi raktinė frazė, parodanti, jog nors autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra viešojo intereso – visuomenės teisės į mokslą, kultūrą, žinias užtikrinimas, tačiau šiam užtikrinimui nesuteikiama absoliuti laisvė. Teisė – tai skirtingų interesų pusiausvyra, todėl apribojant autorių turtines teises, net ir tokiais svarbiais tikslais kaip mokymas ir moksliniais tyrimais, negalima visiškai neatsižvelgti į autorių interesus, todėl toks apribojimas privalo kaip įmanoma mažiau varžyti autorių teises ir teisėtus interesus. Neaišku, koks kūrinio panaudojimo mastas kaip įmanoma mažiau varžo autorių teisėtus teises ir interesus. V. Mikelėnas teigia, kad geros moralės kriterijus yra kultūringo, teisingo žmogaus minimalus gėrio, blogio, teisingumo, pareigos, padarumo suvokimas, Europos kultūroje tai - dekalogo nuostatos. Geros moralės normos bendros daugumai normalios visuomenės žmonių, kad ir kokios jie tautybės, politinių ar religinių pažiūrų, profesijos.¹⁶ Anot A.Vileitos, geri papročiai reikalauja nepiktnaudžiauti turima teise, nepažeisti kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų, nesiekti pasipelnėti kitų asmenų sąskaita, pažeidžiant jų teises ir

¹³ Ricketson S. ir Ginsburg J. *International copyright and neighbouring right : the Berne Convention and beyond*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P.792.

¹⁴ Ten pat. P. 793.

¹⁵ Ten pat.

¹⁶ Mikelėnas V. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 185.

interesus.¹⁷ Pasiremdami šių mokslininkų nuomone, galime daryti išvadą, kad kūrinio panaudojimas be autorių sutikimo ir nemokant jam atlyginimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais privalo būti sąlygotas tik šių tikslų, pasinaudojant galimybe apriboti autoriaus turtines teises neturi būti piktnaudžiaujama suteikta teise, kūrinio panaudojimo mastas neturi viršyti tų poreikių, kurie yra būtini siekiant įgyvendinti teisę į švietimą bei mokslą.

Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalį būtina analizuoti sistemiškai, atsižvelgiant į kitus konvencijos straipsnius ir ypač atkreipiant dėmesį į 9 straipsnio 2 dalį, kuria suteikiama teisė atgaminti kūrinį atskirais ypatingais atvejais, jei toks atgaminimas neprieštarautų įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepažeistų teisėtų autoriaus interesų – trijų pakopų testo (angl. *Tree-Step Test*) sąlygos, kurias tenkinant kūrinio panaudojimas be autoriaus sutikimo yra teisėtas. Autorių turtinių teisių apribojimai ir išimtys kituose tarptautiniuose teisės aktuose nubrėžtomis ribomis turi būti taikomas atsižvelgiant į trijų pakopų testo reikalavimus, t.y. kiekvienas autoriaus turtinių teisių apribojimas turi tenkinti trijų pakopų testo sąlygas.

Išskaidant šią Berno konvencijos normą, galime išskirti tris pakopas, kurios yra esminės apribojant autoriaus turtines teises:

1. apribojimai numatyti įstatyme. Kaip pabrėžia S. Ricketson ir J. Ginsburg, apribojimai turi būti numatyti tik konkrečioms ribotoms atvejams¹⁸.
2. apribojimai neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui.
3. apribojimai nepažeidžia teisėtų autoriaus interesų. Teisėti interesai apima turtinius ir neturtinius autorių interesus, kurie yra ginami tarptautinių teisės aktų, tačiau, anot S. Ricketson, tai nėra absoliuti koncepcija, interesus turi pagrįsti įstatymų numatytos aplinkybės.¹⁹

Be to būtina pabrėžti, kad Berno konvencijos 10 straipsnio 3 dalis įtvirtina imperatyvią pareigą nurodyti autoriaus vardą ir šaltinį, iš kurio kūrinys naudojamas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Literatūroje teigiama, kad toks nurodymas yra asmeninės neturtinės teisės prerogatyva.²⁰ Tai reiškia, kad apribojimai ir išimtys yra nustatyti tik autorių turtinėms teisėms, neturtinėms teisėms jokie apribojimai negali būti nustatyti.

¹⁷ Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius : Lietuvos rašytojų sąjunga, 2000. P. 81.

¹⁸ Ricketson S. ir Ginsburg J. *International copyright and neighbouring rights: the Berne Convention and beyond*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P.763.

¹⁹ Ten pat. P. 774.

²⁰ Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos komentaras: (Paryžiaus akto redakcija, 1971). Vilnius: Phare, 2001. P. 65.

Berno konvencija reikšminga tuo, jog nustato pagrindinius autorių teisių apsaugos principus ir pirmą kartą tarptautiniu lygmeniu reglamentuoja autorių turtinių teisių apribojimų ir išimčių taikymo ypatumus. Konvencija įtvirtina kūrinių naudotojų teisę pasinaudoti kūriniais be autorių sutikimo ir nemokant jiems atlyginimo išimtinai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, kurių mastas turi būti pagrindžiamas visuomeniniu interesu - siekiu pažinti, lavintis, mokytis, mokyti bei tirti. Konvencijoje nustatytos autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo ribos, kurių valstybės savo nacionaliniuose teisės aktuose negali išplėsti. Ši konvencija skatino kitų tarptautinių bei nacionalinių teisės aktų nuostatų dėl apribojimų ir išimčių taikymo sukūrimą arba išsamesnį reglamentavimą. Šiandien Berno konvencija atitinka šiuolaikinių kūrinių panaudojimo poreikius, nes joje įtvirtinti esminiai principai, kurie pritaikomi prie naujos aplinkos, į jos nuostatas atsižvelgiama teismų praktikoje, aiškinantis, ar konkretus kūrinio panaudojimo faktas yra suderinamas su apribojimo nubrėžtomis ribomis ir nevirsta piktnaudžiavimu suteikta teise.

2.1.2 Pasaulio prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba

Pirmiausiai analizuosime Pasaulio prekybos organizacijos sutartyje dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (toliau - TRIPS sutartis) įtvirtintas teisės normas, po to pereisime prie Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutarties (toliau - PINO sutartis).

TRIPS sutarties 13 straipsnyje teigiama, kad tam tikrais atskirais atvejais valstybės narės išimtinėms teisėms įveda apribojimus ar išimtis, kurie neprieštarauja normaliam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai nepažeidžia teisėtų teisių turėtojų interesų. Šis TRIPS sutarties straipsnis nekuria naujų išimčių²¹ ir nedetalizuoja konkrečių atvejų, kada autorių turtinės teisės gali būti apribotos, todėl nėra atskirai išskirtas autorių turtinių teisių apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais²². Analizuodami TRIPS sutarties 13 straipsnio nuostatas bei atsižvelgdami į nagrinėjamą temą, omenyje visada turėsime būtent vieną konkretų autorių turtinių teisių apribojimą – mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. TRIPS

²¹ Gervais D. The TRIPS agreement: drafting history and analysis. London: Sweet & Maxwell, 2003. P. 144.

²² Paaiškinant, kodėl TRIPS sutartyje nėra plečiamasi į konkrečius ribojimų atvejus, reikia paminėti, jog TRIPS sutartis yra Pasaulinės prekybos organizacijos valstybių narių pasirašyta sutartis, kurios esminis veiklos tikslas nėra intelektinės nuosavybės apsaugos analizavimas ir reglamentavimas, TRIPS sutartimi siekiama sumažinti tarptautinės prekybos iškraipymus ir trukdymus ir atsižvelgiama į būtinybę skatinti efektyvią ir tinkamą intelektinės nuosavybės teisių apsaugą, taip pat užtikrinti, kad pačios intelektinės nuosavybės teisių užtikrinimo priemonės ir tvarka netaptų teisėtos prekybos kliūtimis, todėl čia būtent ir abstrakčiai apibrėžiami atvejai, kada autorių interesai galėtų kirstis su prekyba ir kaip tą situaciją išspręsti, jog abiejų santykio šalių interesai nebūtų pažeisti.

sutartyje gana abstrakčiai nurodoma, jog „tam tikrais atskirais atvejais“ gali būti daromos išimtyt ir apribojimai. Šios sutarties kontekste „tam tikri atskiri atvejai“, skirtingai nei Berno konvencijoje, kurioje „tam tikri atvejai“ privalomai turi turėti viešo intereso tikslą, turi tokią pačią reikšmę kaip ir bendrinėje kalboje ir reiškia, kad teisių ribojimai gali būti taikomi visiškai aiškiai apibrėžtoje srityje²³. Sutartis palieka teisę valstybėms savo nacionaliniuose teisės aktuose įvardinti tuos tam tikrus konkrečius atvejus, kada valstybės narės išimtinėms teisėms įveda apribojimus ar išimtis, kurie neprieštarauja normaliam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai nepažeidžia teisėtu teisių turėtojų interesų. TRIPS sutartyje taip pat numatyta, kokiomis sąlygomis ir kokiais tikslais apribojimai gali būti daromi, kokioms konkrečioms išimtinėms autoriaus teisėms gali būti taikomas konkretus apribojimas. Išimtis ar ribojimas gali būti suderinamas su pirmąja trijų pakopų testo sąlyga, net jeigu juo siekiama tikslų, kurių teisėtumas nėra išskirtas norminiuose teisės aktuose²⁴. „Valstybės narės <...> įveda apribojimus“ – tai dar viena, atrodo, abstrakti frazė, tačiau atsižvelgiant į tai, kad valstybės narės reglamentuoti visuomeninius santykius gali teisės aktais, o ypatingai, nustatyti tam tikrus apribojimus, ši frazė reiškia, kad ribojimų galimybė turi būti įtvirtinta privalomojo pobūdžio teisės aktuose. Taigi, tokios gana aptakios frazės yra trijų pakopų testo pirmoji sąlyga – apribojimai numatyti teisės aktuose. Šioje vietoje verta paminėti, kad TRIPS sutartis nustato, jog valstybės gali, bet neprivalo, savo įstatymuose numatyti didesnę apsaugą, negu reikalauja ši sutartis, su sąlyga, kad tokia apsauga neprieštarautų šios sutarties nuostatoms²⁵. TRIPS sutartyje, kaip ir daugelyje tarptautinių teisės aktų, įtvirtinta taisyklė, kad valstybės savo nacionaliniuose įstatymuose negali nustatyti siauresnės apsaugos autorių teisėms negu, ta, kuri yra įtvirtinta sutartyje.

TRIPS sutartyje numatyta, jog apribojimas neturi prieštarauti normaliam kūrinio naudojimui. Tai antroji trijų pakopų testo sąlyga. Jei prieš taikant apribojimą, atsižvelgta į faktinį ir potencialų apribojimo efektą autoriui²⁶ ir jis yra suderinamas su teisėtais ir pagrįstais turiniais autorių interesais, tai apribojimas neprieštarauja normaliam kūrinio naudojimui. Kalbant apie faktinį ir potencialų efektą, būtina paminėti, jog jeigu apribojimas pradeda trukdyti autoriui gauti žymią ekonominę naudą, tai jau nebus tenkinama antroji testo sąlyga ir apribojimas prieštarauja normaliam kūrinio naudojimui.

Trečioji sąlyga – nepagrįstas teisėtu interesų nepažeidimas – vėlgi skirtingai įtvirtinta minimuose dviejuose tarptautiniuose teisės aktuose – Berno konvencijoje ir TRIPS sutartyje. Konvencijoje įtvirtintoje teisės normoje nurodoma, jog apribojimas neturi pažeisti teisėtu autoriaus interesų. TRIPS sutartis truputį plačiau pažvelgia į asmenį, kurio teisėtiems interesams gali būti padaromas pažeidimas. Ne tik autorių, bet

²³ Gervais D. The TRIPS agreement: drafting history and analysis. London: Sweet & Maxwell, 2003. P. 146.

²⁴ Ten pat. P. 150.

²⁵ Pasaulio prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba // Valstybės Žinios, 2001, Nr. 46-1620. 1 str.

²⁶ Gervais D. The TRIPS agreement: drafting history and analysis. London: Sweet & Maxwell, 2003. P.150.

ir teisių turėtojų teisėti turtiniai interesai gali būti pažeisti galimais teisių apribojimais. Teisių turėtojas – platesnė sąvoka, apimanti, ne tik kūrinį sukūrusį autorių, bet ir tokį asmenį, kuriam autorių turtinės teisės buvo perduotos, perleistos ar kitaip įgytos.

Kadangi TRIPS sutartyje nėra aptariami atskiri autorių turtinių teisių apribojimai ir išimty, tai logiška išvada, jog sąlygos numatytos TRIPS sutarties 13 straipsnyje, taikomos visiems turtinių autorių teisių apribojimams. Be jokios abejonės, šios sąlygos taikomos ir autorių turtinių teisių apribojimams mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Remiantis šios sutarties nuostatomis, norint apriboti autoriaus turtines teises mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, būtinas reikalavimas, jog tokia autorių turtinių teisių apribojimo galimybė būtų įtvirtinta visuotinai privalomuose nacionaliniuose teisės aktuose. Pasinaudojimas kūrinium be autoriaus sutikimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais turi neprieštarauti normaliam kūrinio naudojimui bei nepažeisti teisėtų teisių turėtojo interesų. Taigi, autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra teisiškai apibrėžti atvejai, kada viešasis interesas turi pirmenybę prieš išimtinę autorių teises. Šie atvejai turi tenkinti konkrečias sąlygas, kad naudojimasis kūrinium be autoriaus sutikimo būtų teisėtas ir toks naudojimasis nevirstų piktnaudžiavimu teise bei nepažeistų teisėtų autoriaus (teisių turėtojo) teisių. Teiginys, kad naudojimasis kūrinium be autoriaus sutikimo, net ir tenkinant tam tikras sąlygas, nepažeidžia autoriaus teisių yra diskutuotinas. Autorius, kurdamas kūrinį, įdeda daug darbo bei pastangų. Kūrybinis procesas užima ir nemažai laiko, todėl natūralu, kad žmogus už atliktą darbą ir įdėtas pastangas pagrįstai tikisi gauti atlygį. Ir šitoje vietoje atsiranda visuomenės interesas, kuris tampa pagrindiniu, viską lemiančiu faktoriumi, dėl kurio savo darbą atlikęs kūrėjas, turi atsisakyti atlygio arba gauti nedidelę kompensaciją, nustatytą įstatyminės licencijos būdu. Ar tai pagrįsta? Manome, kad taip, nes atvejai, kada kūrėjo turtinės teisės ribojamos, turi atitikti griežtus, teisės aktų nustatytus, reikalavimus. Teisės normos, turi užtikrinti pusiausvyrą tarp priešingų pozicijų bei reikalavimų, autoriaus teisių apribojimo atžvilgiu, didesnis dėmesys skiriamas visos visuomenės interesams, siekiui tobulėti, plėsti žinių ratą, šviestis, o ne konkretaus žmogaus privatiems turtiniams interesams. Šis apribojimas taikomas turtinėms autorių teisėms, o neturtinėms teisėms (autorystės teisė, teisė į autoriaus vardą, teisė į kūrinio neliečiamybę) apribojimas netaikomas. Taigi, autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais siekis ir yra suderinti autorių bei visuomenės interesą.

2.1.3. Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis

Trečiasis tarptautinis teisės aktas - Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis. PINO sutarties nuostatos yra artimos TRIPS sutarties nuostatomis²⁷. Sutarties tikslas – užtikrinti tarptautinę autorių teisių apsaugą informacinėje visuomenėje²⁸. PINO sutarties preambulėje nustatyta, kad ši sutartis siekia išlaikyti ir plėtoti kuo vienesnę ir veiksmingesnę literatūros ir meno kūriniių autorių teisių apsaugą, atsižvelgiant į ryšių ir informacijos technologijų plėtrą bei pripažįstant, kad būtina palaikyti pusiausvyrą tarp autorių teisių bei plačiosios visuomenės interesų, ypač švietimo, tyrimų ir informacijos prieinamumo srityse.²⁹ Taigi PINO sutartyje yra aiškiai apibrėžta, jog tam tikri autorių teisių ribojimai yra reikalingi, siekiant suderinti visuomenės ir atskirų asmenų (konkrečiai – autorių) interesus, todėl 10 straipsnis skirtas reglamentuoti apribojimus ir išimtis. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių ir gretutinių teisių terminų žodynas apibrėžia autorių turtinių teisių apribojimo sąvoką – tai įstatymo nuostatos, apribojančios autoriaus išimtinės kūrinio naudojimo teises,³⁰ aiškiai pagrįstos visuomenine nauda.³¹

PINO sutartyje autorių teisių apribojimams ir išimtims yra skirtas tik vienas straipsnis, kuriame galime perskaityti tik bendrąsias nuostatas (trijų pakopų testas), kurios yra taikomos visiems be išimties apribojimams ir išimtims. PINO sutarties 10 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad „Šia Sutartimi suteikiamoms literatūros ir meno kūriniių autorių teisėms tam tikrais ypatingais atvejais, kurie neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai nepažeidžia teisėtų autoriaus interesų, Susitariančiosios Šalys savo nacionaliniuose įstatymuose gali numatyti taikyti apribojimus ir išimtis.“ PINO sutarties nuostatos nedetalizuojamos atskiros išimčių ir apribojimų rūšys, pateikiamas vienas bendras testas, kurio sąlygas turi tenkinti kiekvienas pasinaudojimas kūriniiu be autoriaus sutikimo. Neabejotinai PINO sutarties 10 straipsnio 1 dalis taikoma ir nagrinėjamam autorių turtinių teisių apribojimui, kurį sąlygoja mokymo ir mokslinių tyrimų tikslai. Šį teiginį tik patvirtina antroji 10 straipsnio dalis, kurioje nustatyta platesnė trijų pakopų testo taikymo sritis Berno konvencijoje įtvirtintiems apribojimams ir išimtims. Kadangi Berno konvencijos 9 straipsnio 2 dalis įtvirtino trijų pakopų testą,

²⁷ Tritton G. Intellectual property in Europe. London : Sweet & Maxwell, 2008. P. 485.

²⁸ Corbet J. International Texts on Copyright and Neighboring Rights. The International Framework of Intellectual Property including EC Directives and WIPO Treaties. – Vilnius: Lithuanian Ministry of Justice, November 11, 1999. P. 7.

²⁹ Pasaulinė intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis // Žinios. 2001, Nr. 32-1060. Preambulė.

³⁰ WIPO Glossary of Terms of the Law of Copyright and Neighboring Rights. Geneva: WIPO Publication, 1981, P. 147.

³¹ Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai. Vilnius: Phare, 2001. P. 25.

taikomą atgaminimo teisei, kitiems apribojimams ir išimtis nustatė kitus reikalavimus, kuriuos turi tenkinti pasinaudojimas kūriniumi, kad toks pasinaudojimas būtų teisėtas, pavyzdžiui: mastas pateisintų tikslą,³² suderinamas su gerais papročiais,³³ šaltinis visada aiškiai nurodytas³⁴. PINO sutarties 10 straipsnio 2 dalis įpareigoja, kad valstybės taikydamos Berno konvenciją, savo nacionaliniuose teisės aktuose bet kokius ribojimus ir išimtis, numatytus minėtoje konvencijoje turi reglamentuoti taip, kad be atskirus ribojimus ar išimtis pateisinančių reikalavimų, numatytų pačioje Berno konvencijoje, kiekvienam iš jų būtų taikomos ir visos trijų pakopų testo sąlygos: apribojimas ar išimtis taikoma tam tikrais ypatingais atvejais, tie atvejai neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui bei nepagrįstai nepažeidžia teisėtų autoriaus interesų. Ši PINO sutarties nuostata yra suprantama kaip leidimas susitariančioms šalims sukurti naujus autorių teisių apribojimus ar išimtis, kurie yra pagrindžiami tobulėjančia skaitmenine aplinka,³⁵ kaip intelektinės nuosavybės teisės pritaikymas prie technologiškai naujų aplinkybių.³⁶ M. Ficsor nuomone, PINO sutarties tekste nebuvo būtina tiesiogiai įtvirtinti šios pritaikymo galimybės, nes įtvirtinta sąlyga, jog trijų pakopų testas taikomas visiems be išimties autorių turtinių teisių apribojimams ir išimtis bei testui suteiktas lankstus pobūdis, lemia testo ypatybę būti taikomam esant naujai technologinei aplinkai³⁷. Natūraliai kyla klausimas, kodėl PINO sutartis nustato, jog visiems be išimties autorių teisių apribojimams ir išimtis yra taikomos trijų pakopų testo sąlygos? Tobulėjant informacinėms technologijoms, tobulėja, o kitaip sakant - daugėja, būdų ir galimybių neteisėtai pasinaudoti tam tikru kūriniumi, nesilaikant sąžiningo, teisėto naudojimo ribų, todėl ypatingai svarbu, kad būtų kuo išsamiau ir aiškiau teisiškai apibrėžti atvejai, kada gali būti panaudojamas kūrinys be autoriaus sutikimo. Vokietijos Aukščiausiasis teismas, kalbėdamas apie straipsnius, kurie jų publikacijos dieną yra įvedami į viešus archyvus ir nuo to momento elektroninėmis priemonėmis bet kurie asmenys gali tokius straipsnius atgaminti, atkreipė dėmesį, kad tokios elektroninės straipsnių versijos konkuruoja su originaliu straipsniu ir pabrėžė, kad tokiais atvejais reikia ypatingai rūpintis autorių interesais.³⁸ Taigi, galime daryti išvadą, kad trijų pakopų testo taikymas kiekvienam autorių teisių apribojimui ar išimčiai yra būdas kuo

³² Berno konvencija dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos// Valstybės žinios. 1995, Nr. 40-988. 10 str. 1d.

³³ Ten pat. 10 str. 2 d.

³⁴ Ten pat. 10 *bis* str. 1 d.

³⁵ WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use. <http://www.wipo.int/export/sites/www/about-ip/en/iprm/pdf/ch5.pdf>. P. 272. Prisijungimo laikas 2008-10-14.

³⁶ Fernandez-Molina J.C. Licensing agreements for information resources and copyright limitations and exceptions. // *Journal of Information Science*, 2004. No. 30 (4) P. 340. <http://jis.sagepub.com>; Prisijungimo laikas 2008-09-22.

³⁷ Ficsor M. *The law of copyright and the Internet: the 1996 WIPO treaties their interpretation and implementation*. Oxford: Oxford University Press, 2002. P. 520.

³⁸ Correa C. M. „Fair Use in the Digital Era“

<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2002%2Fcont%2FIIC%2E2002%2E570%2E1%2Ehtm&ha=G0>; Prisijungimo laikas 2008-04-26.

efektyviau ginti teisėtus autorių interesus ir užtikrinti, kad apribojimo ar išimties taikymas netaptų piktnaudžiavimu suteikta teise.

C. Geiger nuomone, trijų pakopų testas turi būti interpretuojamas pagrindinių žmogaus teisių šviesoje, o ne vien tik atsižvelgiant į autorių ar išradėjų (teisių turėtojų) interesus. Testas gali pasiūlyti didesnę autorių turtinių teisių apribojimų lankstumą ir adaptaciją besikeičiančioje socialinėje ir technikos aplinkoje. Besikeičiančios socialinės, technikos naujovių aplinkybės reikalauja testą pradėti taikyti nuo paskutinės pakopos, kuri reikalauja išlaikyti balansą tarp teisėtų autoriaus interesų ir pagrindinių žmogaus teisių, atkreipiant dėmesį į proporcingumo principą. Antroji pakopa turi tarnauti kaip priemonė, mažinanti ar naikinti autoriaus nuostolius dėl jo teisių apribojimo. Tai reiškia, kad sąvoka „įprastinis kūrinio naudojimas“ turi priartėti prie išimtinių autoriaus teisių esmės.³⁹

Aptarę pagrindinius tarptautinius teisės aktus intelektinės nuosavybės srityje bei išanalizavę šių teisės aktų nuostatas turtinių autorių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų srityje, galime padaryti išvadą, kad šiam apribojimui esminius principus bei specialias teisėtumo sąlygas nustatė Berno konvencija. TRIPS ir PINO sutartys nedetalizavo ir neanalizavo konkrečių apribojimų bei išimčių, taigi nedetalizavo ir turtinių autoriaus teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, tačiau šios sutartys ypatingai reikšmingos tuo, jog nustatė reikalavimą, kad valstybės savo nacionaliniuose teisės aktuose reglamentuojančiuose turtinių teisių apribojimus ir išimtis, nustatytų trijų pakopų testo reikalavimus visiems Berno konvencijoje numatytiems autorių turtinių teisių ribojimams. Tai reiškia, kad minėtos sutartys įtvirtino nuostatą, jog autorių turtinių teisių apribojimui mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikomos trijų pakopų testo sąlygos – toks ribojimas turi būti įtvirtintas nacionaliniuose teisės aktuose, neprieštarauti įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepažeisti teisėtų autoriaus interesų. Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Berno konvencijoje įtvirtinta autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais nuostata yra orientuota į tradicinius mokymo būdus, joje mažai dėmesio skiriama galimai naujoms kūrybinio proceso materializavimosi išraiškos formoms bei galimybėms tas teises pažeisti prisidengiant mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Todėl PINO sutartyje į tai atsižvelgta ir palikta galimybė kiekvieną apribojimą ar išimtį, tame tarpe, ir apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, pritaikyti prie besikeičiančios ir greitai tobulėjančios aplinkos, skaitmeninių ir technologinių naujovių. TRIPS sutartimi siekiama Berno konvencija nustatytas principines apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo nuostatas suderinti su pasauline prekybos rinka, turint tikslą padaryti ją

³⁹ Geiger C. „Constitutionalising“ Intellectual Property Law? The Influence of Fundamental Rights on Intellectual Property in the European Union“

<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2006%2Fcont%2FIIC%2E2006%2E371%2E1%2Ehtm&ha=G0>, prisijungimo laikas 2008-04-24.

mažiau suvaržytą ir apsunkintą įvairiais ribojimais, tačiau tuo pat metu nustatyti pakankamą autorių teisių apsaugos lygį.

Nacionalinei valstybių teisei šios sutartys turi ypatingą reikšmę, nes jos, kaip minėjome, ne tik nustato pagrindinius principus, pritaiko juos prie tarptautinės bendrijos poreikių bei technologiškai tobulėjančios aplinkos, bet tam tikra prasme yra pakankamai liberalios, nes palieka valstybėms teisę apsispręsti, kokie autorių teisių apribojimai ir išimtys bus įtraukiami į nacionalinę teisę, koku mastu jie bus įtraukiami. Tačiau viena aišku, kad ir kokie liberalūs būtų tarptautiniai teisės aktai, nacionalinė teisė labiau riboti autorių turtinių teisių ir šioje srityje plečiamai aiškinti tarptautinių teisės aktų nuostatas neleidžia.

2.2. Teisinis reglamentavimas Europos Sąjungos teisės normomis

Europos Sąjungoje pagrindinis teisės aktas, nustatantis autorių teisių ribojimus ir išimtis yra Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų derinimo (toliau – Informacinės visuomenės direktyva). Anot C. Geiger, autorių turtinių teisių išimtys yra svarbios įgyvendinant socialinę intelektinės nuosavybės teises funkciją⁴⁰, kurios svarba apibrėžta nagrinėjamos direktyvos preambulėje, nusakant autorių teisių svarbą ir pabrėžiant ribojimų galimybės būtinumą pasakyta, jog autorių teisių apsauga padeda užtikrinti kūrybingumo palaikymą, plėtojimą autorių, atlikėjų, prodiuserių, vartotojų, kultūros, pramonės ir apskirtai visuomenės labui, o siekiant skatinti mokslą ir kultūrą saugant kultūrinius ir kitus objektus, tuo pat metu visuomenės labui daroma išimtys ir apribojimai švietėjiškiems ir mokomiejiems tikslams⁴¹. Atsakydami į klausimą, kodėl būtent Informacinės visuomenės direktyvos nuostatos reglamentuoja tam tikrus intelektinės nuosavybės teisės aspektus, turime paminėti S.J. Pečkaičio mintį, jog naujų technologijų taikymas neišvengiamai suponuoja naujas intelektinės nuosavybės santykių problemas, susijusias su mokslinių, ypač edukacinės

⁴⁰ Geiger C. The New French Law on Copyright and Neighbouring Rights of 1 August 2006 - An Adaptation to the Needs of the Information Society?

<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2007%2Fcont%2FIIC%2E2007%2E555%2E1%2Ehtm&ha=G0>; prisijungimo laikas 2008-04-26.

⁴¹ Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo Nr. 2001/29/EB. 2001 m. gegužės 22 d., preambulė, 14 punktas.

paskirties, kūrinių rengimo ir naudojimo taisyklėmis, su naujais praktikos metamais iššūkiams nuosavybės teisei, visuotiniam teisingumui ir instituciniam bendradarbiavimui.⁴²

Informacinės visuomenės direktyvoje visi galimi autorių teisių apribojimai ir išimtys numatyti viename 5 straipsnyje. Informacinės visuomenės direktyva numato, jog trijų pakopų testo reikalavimai⁴³ yra taikomi visiems galimiems autorių teisių apribojimams ir išimtims. Tai reiškia, kad kiekvieno apribojimo ar išimties taikymas privalo būti siejamas su specialiais atvejais, neprieštarauti normaliam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai nepažeisti teisių turėtojo interesų. G. Tritton, analizuodamas Informacinės visuomenės direktyvą, teigia, jog joje atsiranda nauja ketvirta pakopa, įtvirtinta preambulės 44 punkte. Apsvarstant Berno konvencijos trijų pakopų testo taikymą internetinėje ar skaitmeninėje erdvėje teismai turėtų atsižvelgti į tai, kad šios technologijos suteikia galimybę padaryti tikslią kūrinio kopiją ir greitą platinimą, kas kūrinio autoriui sukeltų didelį ekonominės naudos netekimą,⁴⁴ todėl atsiradus naujiems saugomų kūrinių ir kitų objektų naudojimo būdams, tam tikrų išimčių ar apribojimų taikymo sritį gali tekti labiau riboti.⁴⁵ Taigi, Informacinės visuomenės direktyva įtvirtina, jog kiekvienas apribojimo ar išimties taikymas autorių turtinėms teisėms turi tenkinti trijų pakopų testo reikalavimus, be to, taikant apribojimą ir išimtį turi būti atsižvelgiama į skaitmeninės aplinkos tobulėjimą (G. Tritton nuomone, tai ketvirtoji testo pakopa), kas gali sukelti didesnių neigiamų padarinių kūrinių autoriams, todėl priklausomai nuo skaitmeninės įrangos galimybių konkrečiu atveju, apribojimo ar išimties taikymą gali tekti dar labiau susiaurinti.

Informacinės visuomenės direktyvos 2, 3 ir 4 straipsniai harmonizuoja autorių ir autorių teisių turėtojų išimtinę teisę, jos yra: atgaminimo teisė, teisė viešai paskelbti kūrinius ir kitus objektus padaryti viešai prieinamus bei platinimo teisė. Kyla klausimas, ar visom šiomis išimtinėmis autorių teisėmis gali būti taikomi apribojimai ir išimtys? Direktyvos 5 straipsnio analizė leidžia atsakyti, kad apribojimai ir išimtys gali būti taikomi visoms aukščiau išvardintoms išimtinėmis autorių teisėmis. Tą patvirtino ir Europos Teisingumo teismas *Lanserdiken* byloje,⁴⁶ teigdamas, kad Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnis suteikia valstybėms narėms teisę nustatyti išimtis arba apribojimus atgaminimo teisei, teisei viešai paskelbti kūrinius, teisei kitus saugomus objektus padaryti viešai prieinamus ir platinimo teisei.

⁴² Pečkaitis S.J. Intelektinės nuosavybės politika aukštojoje mokykloje: kūrybinių darbų autorizavimo principai//Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: LTU, 2004, T. 52(44). P. 104.

⁴³ Trijų pakopų testas įtvirtintas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 5 dalyje.

⁴⁴ Tritton G. *Intellectual property in Europe*. London: Sweet & Maxwell, 2008. P. 536.

⁴⁵ Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo Nr. 2001/29/EB. 2001 m. gegužės 22 d., preambulė, 44 punktas.

⁴⁶ 2006 m. rugsėjo 12 d. Teisingumo Teismo sprendimas *Lanserdiken* ApS prieš Kulturministeriet, bylos Nr. C-479/04.

Direktyva konkretizuoja apribojimo sąlygas ir skiria jas į tam tikras dalis, kurių analize ir išsiaiškinsime Europos Sąjungos autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais teisinio reglamentavimo ypatumus.

Valstybės narės Informacinės visuomenės direktyvos 2 straipsnyje nustatyti atgaminimo teisei gali nustatyti išimtis arba apribojimus, kai atgaminimo veiksmai, kuriuos atlieka viešai prieinamos bibliotekos, mokymo įstaigos ar muziejai arba archyvai, neturintys iš jų tiesioginės ar netiesioginės ekonominės ar komercinės naudos⁴⁷. Atsižvelgiant į tai, kad direktyva yra toks teisės aktas, kuris privalo būti įgyvendintas valstybėse narėse (Europos bendrijos steigimo (Romos) sutarties 249 straipsnio 3 dalis) ir valstybėms narėms yra privalomi direktyvų siekiami tikslai, tačiau jos leidžia valstybėms pačioms pasirinkti jų įgyvendinimo formas ir būdus, nesudėtingai paaiškinama ir šios direktyvos normos pradžia. Direktyva tik numato galimus autorių teisių apribojimo formas ir būdus, tačiau palieka valstybėms narėms teisę pasirinkti tam tikrus ribojimo atvejus, numatyti jų įgyvendinimo sąlygas konkrečiuose nacionaliniuose teisės aktuose. Tačiau valstybės narės negali išplėsti autorių teisių apribojimų ir išimčių taikymo atvejų. Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalis, atrodo nepateikia baigtinio galimų autorių teisių apribojimų ir išimčių taikymo atvejų sąrašo, nes šio straipsnio 3 dalies *o* punktas numato, jog apribojimai ir išimties gali būti taikomi tam tikrais kitais, nelabai svarbiais atvejais. Tokią galimybę būtina pagrįsti tuo, jog išimties ir apribojimai pagal nacionalinę teisę egzistavo iki Informacinės visuomenės direktyvos įsigaliojimo, jie susiję su analoginiu naudojimu ir neturi poveikio laisvai prekių ir paslaugų apyvartai Bendrijoje, nepažeidžiant kitų šios direktyvos išimčių ir apribojimų – tai reiškia, kad jokių naujų autorių turtinių teisių apribojimų ar išimčių, išskyrus tuos, kurie buvo įtvirtinti valstybių narių teisėje iki direktyvos įsigaliojimo, valstybės narės negali numatyti, o pateiktas autorių turtinių teisių apribojimų ir išimčių sąrašas yra baigtinis. Sutinkame su G. Tritton išsakyta mintimi, jog Informacinės visuomenės direktyva pateikia platų baigtinį galimų apribojimų ir išimčių sąrašą ir išsaugo valstybėse narėse egzistuojančius analogiškus apribojimus ar išimtis⁴⁸

Toliau šioje teisės normoje išvardinamos įstaigos, kurios gali pasinaudoti suteikiamu turtinių autoriaus teisių apribojimu – viešosios bibliotekos, mokymo įstaigos ar muziejai arba archyvai. Skiriamasis išvardintųjų įstaigų bruožas yra tas, kad jos privalo būti viešai prieinamos, tai reiškia, kad jos turi būti atviros kiekvienam visuomenės nariui, tenkinti visų asmenų poreikius, susijusius su įstaigos vykdoma veikla. Kitas minėtų įstaigų privalomasis bruožas yra tas, kad jos negali turėti tiesioginės ekonominės ar komercinės naudos iš kūrinio atgaminimo pasinaudojant suteikiama išimtimi, tai reiškia,

⁴⁷ Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo Nr. 2001/29/EB. 2001 m. gegužės 22 d., 5 str. 2d. c) p.

⁴⁸ Tritton G. Intellectual property in Europe. London: Sweet & Maxwell, 2008. P. 535.

kad šių įstaigų veikla turi būti skirta užtikrinti visuomenės interesui tam tikroje srityje, teikti viešąsias paslaugas bei šių įstaigų tikslas neturi būti pelno siekimas. Informacinės visuomenės direktyvos preambulės 42 punkte pasakyta, jog atitinkamos veiklos nekomercinis pobūdis turėtų būti nustatomas pagal tos veiklos paskirtį. Atitinkamos įstaigos organizacinė struktūra ir finansavimo pobūdis šiuo atžvilgiu neturėtų būti lemiami veiksniai. Jeigu aptartuose tarptautiniuose teisės aktuose (Berno konvencija, TRIPS sutartis, PINO sutartis) tiesiogiai nebuvo pasakyta, kad autoriaus turtinių teisių apribojimas negali asmeniui, besinaudojančiam išimtimi, teikti tiesioginės turtinės ar komercinės naudos, tačiau tai buvo galima suprasti iš bendro šių teisės aktų pobūdžio, tai Informacinės visuomenės direktyva jau tiesiogiai pasako, kad turtinė ar komercinė nauda iš suteikiamo autoriaus turtinių teisių apribojimo ar išimties negali būti gaunama. Komercinės naudos nebuvimas panaudojant kūrinį, nusveria autorių turtinius interesus,⁴⁹ todėl valstybės narės, siekdamos užtikrinti viešąjį interesą, nustato apribojimų galimybę, kurią būtina pagrįsti ekonominės naudos nebuvimu.

Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies *a* punkte teigiama, kad valstybės narės 2 ir 3 straipsniuose nustatytoms teisėms gali nustatyti išimtis arba apribojimus, kai kūrinys naudojimas vien iliustracijos tikslais mokomajame arba mokslo tiriamajame darbe, jeigu nurodomas šaltinis, įskaitant autoriaus pavardę (ir vardą), išskyrus atvejus, kai tai padaryti neįmanoma, ir tokiu mastu, koks yra pateisinamas nekomercinių tikslų siekimu.⁵⁰ Ši Informacinės visuomenės direktyvos nuostata siejasi su nagrinėjama tema – autorių turtinių teisių apribojimu mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais. Pabrėžiama būdinga ir būtina sąlyga, kad kūrinys gali būti naudojamas be autoriaus sutikimo tik iliustracijos tikslais. Lietuvių kalbos žodynas⁵¹ iliustraciją apibūdina kaip vaizdingą ko nors aiškinimą, pavyzdį straipsnyje, kalboje ir panašiai. Vaizdingumas tame pačiame žodyne apibūdinamas kaip išsiskyrimas vaizdumu, ryškumu, gražumu, raiškumas, išraiškingumas, gyvumas. Tai reiškia, kad kūrinys gali būti tik kaip papildoma priemonė, kuri padėtų mokomąjį ir mokslinį darbą padaryti labiau suprantamą ir prieinamą tam asmenų ratui, kuriam darbas yra skirtas, suteikti jam savybę ir galimybę būti labiau įsimenamam bei lengviau įsisavinamam. Kaip iliustracija naudojamas kūrinys negali būti naudojamas daugiau nei reikia pasiekti tų tikslų, kuriems kūrinys panaudojamas. Konkrečiai Informacinės visuomenės direktyvoje šis draudimas išsakytas kaip kūrinio naudojimas tokiu mastu, koks yra pateisinamas nekomercinių tikslų siekimu. Joks asmuo negali naudoti kūrinio kaip iliustracijos mokomajame ar moksliniame darbe daugiau nei leidžia tokio darbo tikslai. Tai reiškia, kad negalima prisidengus fiktyviu mokomuoju ar moksliniu

⁴⁹ Ricketson S. ir Ginsburg J. *International copyright and neighbouring rights: the Berne Convention and beyond*. Oxford: Oxford University Press, 2006. P.781.

⁵⁰ Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo Nr. 2001/29/EB. 2001 m. gegužės 22 d., 5 str. 3d. a) p.

⁵¹ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>; prisijungimo laikas 2008-10-16.

darbu naudoti kūrinių be autoriaus sutikimo, riboti jo galimybes gauti teisėtą ir pagrįstą atlygį už kūrybos proceso materializavimosi išraiškos formą, kas yra autoriaus intelektualinės nuosavybės teisių pažeidimas, jei netenkinami sąlygų reikalavimai, kuriems esant toks autoriaus teisių apribojimas yra teisėtas ir pagrįstas. Būtina atkreipti dėmesį į tai, jog ir šioje vietoje, kai kūrinys gali būti naudojamas kaip iliustracija mokomajame arba mokslo tiriamajame darbe suteikti, pabrėžiami ne tik mokomasis ar mokslinis darbas kaip tikslas, bet būtina sąlyga ta, kad toks darbas privalo būti nekomercinis⁵².

Dar viena Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio nuostata⁵³ siejasi su turtinių autorių teisių apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais – direktyva leidžia nustatyti išimtis arba apribojimus, kai kūrinių ir kitų objektų, kuriems netaikomos pirkimo ar licencijos sąlygos ir kurie yra 5 straipsnio 2 dalies *c* punkte nurodytų įstaigų (bibliotekų, mokymo įstaigų, muziejų, archyvų) kolekcijose, naudojimas viešai paskelbiant ar viešinant mokslinių tyrimų ar privačių studijų tikslais atskiriems visuomenės nariams tam skirtais galiniais įrenginiais tų įstaigų patalpose.

Šio autorių turtinių teisių apribojimo sąlyga yra išimtinai mokslinių tyrimų ar privačių studijų tikslai. Jokie kiti tikslai, kada būtų galima kūrinius viešinti ar viešai paskelbti nenumatyti. Be to, atkreipiant dėmesį į tai, kad mokslinis tyrimas ar privačios studijos siejasi su konkrečiu asmeniu, kuris atlieka tyrimą ar siekia įgyti tam tikrų žinių, kitaip tariant mokosi, plečia savo akiratį, šioje Informacinės visuomenės direktyvos nuostatoje⁵⁴ pabrėžiama tai, jog teisė pasinaudoti autorių turtinių teisių apribojimu yra suteikta atskiriems asmenims, kurie siekia minėtų tikslų, o ne apskirtai visai visuomenei kaip visumai. Šią nuostatą galima suprasti kaip siekį sukontroliuoti, apribojimo naudojimosi teisėtumą – ar autorių teisės apribojamos siekiant nurodytų tikslų, ar fiktyviai – tik prisidengiant mokslinių tyrimų ar privačių studijų tikslais piktnaudžiaujama teise, nesilaikoma nurodytų sąlygų ir pažeidžiami teisėti bei pagrįsti autorių turtiniai interesai. Kad taip neatsitiktų, Informacinės visuomenės direktyva numato papildomą reikalavimą, kuris suteikia didesnę užtikrintumą ir garantiją, kad atskiri asmenys naudotųsi suteiktu turtinių autorių teisių apribojimu išimtinai tik mokslinio tyrimo ar mokymosi tikslais – tai viešai paskelbiami ar viešinami kūriniai gali būti bibliotekų, mokymo įstaigų, muziejų, archyvų patalpose esančių galinių įrenginių pagalba. Tokiu būdu yra kontroliuojamas asmenų patekimas į elektroninę duomenų bazę, o kartu ir suteikiama didesnė apsauga autoriams, kurių sukurti kūriniai, yra duomenų bazės archyve. Kodėl reikalinga nuostata, leidžianti kūrinių pasinaudoti juos viešai paskelbiant ar viešinant bibliotekų, mokymo įstaigų, muziejų, archyvų patalpose mokslinių tyrimų ar privačių studijų

⁵² Reikalavimas, kad mokomasis darbas ar mokslinis tyrimas būtų nekomercinis įtvirtintas Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies *a*) punkte „koks yra pateisinamas nekomercinių tikslų siekimu“.

⁵³ Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo Nr. 2001/29/EB. 2001 m. gegužės 22 d., 5 str. 3 d. *n* p.

⁵⁴ Ten pat.

tikslais? Į šį klausimą atsakymą pateikia G. Kolle. Anot šio autoriaus, tokia nuostata reikalinga, nes ne visi kūriniai gali būti paskolinami asmenims, kuriems privačių studijų tikslais reikia tam tikrą kūrinio dalį panaudoti savo moksliniam tyrimui ar mokymui, pavyzdžiui, negali būti paskolinamas kūrinio originalas, kuris yra ypatingai trapios, pažeidžiamos būsenos, atskiri straipsniai iš periodinių laikraščių, žurnalų, kolekcijų, leidiniai, kurių nebeleidžia leidyklos ir nebepardavinėja knygynai, kūriniai, kurių originalai pripažinti valstybinės reikšmės.⁵⁵ Galime daryti išvadą, kad ši Informacinės visuomenės direktyvos nuostata siekia minimaliai ribojant asmenų srautą leisti panaudoti ypatingus kūrinius, kurie tampa ypatingais dėl savo reikšmės ar būvio, mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais tiek, kiek reikia minėtiems tikslams.

Lyginant su tarptautinio teisinio reglamentavimo (Berno konvencijos, TRIPS sutarties, PINO sutarties) normomis, Europos Sąjungos teisinis reglamentavimas yra detalesnis, labiau konkretizuotas. Taip yra todėl, kad tarptautinio teisinio reglamentavimo normos nustato bendruosius principus, kurių neperžengti turi susitariančios šalys. Valstybės negali nustatyti platesnių apribojimo atvejų – tai yra numatyti, jog apribojimu galima naudotis nesilaikant tarptautinėje sutartyje nustatytų apribojimo pasinaudojimo teisėtumo sąlygų, tačiau valstybėms suteikiama galimybė savo nacionaliniuose teisės aktuose nustatyti, kad asmens ketinimas pasinaudoti autorių turtinių teisių apribojimu mokymo ar mokslinio tyrimo tikslais privalo atitikti daugiau teisėtumo reikalavimo kriterijų nei nustato tarptautinė sutartis. Tuo tarpu Europos Sąjungos direktyvos nustato tikslą, kurį turi pasiekti valstybės narės. Kokiomis priemonėmis jos tą padarys, priklauso nuo kiekvienos valstybės teisinės sistemos, tačiau bet koku atveju, direktyva pateikia pavyzdinį sąrašą būdų ir priemonių, kaip efektyviau apsaugoti teisėtus autorių interesus ir suderinti viešąjį interesą autoriaus turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais kontekste. Direktyva pabrėžia, kad suderinta autorių ir gretutinių teisių sistema, padidindama teisinį tikrumą ir nustatydamą aukštą intelektinės nuosavybės apsaugos lygį, skatins esmines investicijas į kūrybingumą ir novatoriškumą.⁵⁶

Kitas Europos Sąjungos teisės aktas, kuris užsimena apie autorių turtinių teisių apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra Tarybos direktyva dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje. Šios direktyvos 10 straipsnyje išvardijami teisių apribojimai, kurių vienas yra mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Direktyva iš esmės yra skiriama

⁵⁵ Kolle G. Reprography and Copyright Law: A Comparative Law Study Concerning the Role of Copyright Law in the Age of Informatikon.

<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1975%2Fcont%2FIIC%2E1975%2E382%2E1%2Ehtm&catalog=e:\IndexDT\BeckOnlineENTS&docid=454088&words=fair+and+use&docURL=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1975%2Fcont%2FIIC%2E1975%2E382%2E1%2Ehtm&CiUserParam3=komfort.asp&Stemming=STEM>; prisijungimo laikas 2008-04-26.

⁵⁶ Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo Nr. 2001/29/EB. 2001 m. gegužės 22 d., preambulė, 4 punktas.

valstybėms narėms pasiekti tikslą, jog už autorių kūrinų panaudojimą turėtų būti teisingai atlyginama. Preambulėje pabrėžiama, kad kūrybinė bei meninė autorių ir atlikėjų veikla reikalauja atitinkamų pajamų, kaip pagrindo tolimesnei kūrybinei ir meninei veiklai, o investicijos, kurios, visų pirma, reikalingos fonogramų ir filmų kūrimui, yra itin didelės ir susijusios su rizika, kadangi tokių pajamų užtikrinimo ir investicijų atsipirkimo galimybė gali būti efektyviai garantuota tik užtikrinant pakankamą atitinkamų teisių turėtojų teisinę apsaugą.⁵⁷ Europos Sąjungos institucijos pripažįsta, kad nors autoriai turi teisę gauti atlyginimą už kūrinų panaudojimą, tačiau mokymo ir mokslinių tyrimų tikslai, kaip viešojo intereso išraiška, suteikia galimybę apriboti autorių turtines teises. Ši direktyvos nuostata įrodo, kad esminis tikslas, kurio siekia intelektinės nuosavybės teisė apskritai, yra kaip įmanoma labiau užtikrinti pusiausvyrą tarp teisių turėtojų ir kūrinų naudotojų, rasti taip vadinamąjį aukso viduriuką tarp privataus ir viešo intereso.

Nagrinėjamai temai svarbi Europos Komisijos 2008 m. liepos 16 d. priimta Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“ – (toliau – Žalioji knyga). Priimdama privalomos teisinės galios neturinčią teisinę priemonę – Žaliają knygą Europos Komisija siekia Sąjungoje inicijuoti diskusijas, debatus ir daugiašales konsultacijas konkrečiu klausimu. Žaliosios knygos 1.1. punkte nurodomas jos tikslas - paskatinti svarstyti, kaip skaitmeninėje erdvėje geriausia skleisti su moksliniais tyrimais, mokslu ir švietimu susijusias žinias. Žaliojoje knygoje siekiama išdėstyti keletą su autorių teisių reikšme žinių ekonomikoje susijusių klausimų ir dėl jų ketinama pradėti konsultacijas. Viena grupė klausimų yra susijusi su autorių turtinių teisių apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Kadangi Informacinės visuomenės direktyva nustatė išsamų išimčių ir apribojimų sąrašą, tačiau šios išimtys valstybėms narėms neprivalomos, todėl, net patvirtinusios jas nacionaliniu lygmeniu, valstybės narės šias išimtis suformulavo siauriau, nei leidžiama pagal direktyvą.⁵⁸ Tai reiškia, kad skirtingose valstybėse narėse yra skirtingas teisinis tam tikrų autorių teisių apribojimų ir išimčių taikymo reglamentavimas, kas sukelia problemų taikant šiuos apribojimus ir išimtis. Atsižvelgdama į tai, Europos Komisija inicijuoja diskusijas, siekdama išsiaiškinti, ar reikia ir kokių, jei reikia, pakeitimų Informacinės visuomenės direktyvos nuostatose, susijusiose su autorių teisių apribojimų ir išimčių taikymu.

Žaliosios knygos 3.3. punkte apibrėžtas autorių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais reikšmė ir siekis - viešąjį interesą atitinkanti išimtis, kurią taikant leidžiama kūrinis naudoti mokymo ir mokslinių tyrimų tikslams, nustatyta siekiant suderinti teisėtus teisių turėtojų interesus ir

⁵⁷ Tarybos direktyva dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje 92/100/EEC. 1992 m. lapkričio 19 d., 10 str. 1d. c p.

⁵⁸ Europos Komisijos Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“ Nr. KOM(2008)466 galutinis. 2008 m. liepos 16 d., 1.2 punktas 4 pastraipa.

bendresnį žinių prieinamumo tikslą.⁵⁹ Šis apibrėžtas apribojimo tikslas patvirtina C. M. Correa teiginį, kad bet kokios autorių teisės turi išimčių, grindžiamų kūrinio panaudojimu asmeniniais tikslais (moksliniais, mokymosi ar kitais privačiais tikslais), kopijavimu archyvams, bibliotekų reikmėms, švietimui, žiniasklaidos laisvės užtikrinimui.⁶⁰ Tačiau nepaisant to, kad apribojimų ir išimčių tikslas aiškus, valstybės narės skirtingai traktuoja kiekvienos išimties ar apribojimo taikymą, tame tarpe ir apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Žaliojoje knygoje palyginama valstybių narių patirtis, derinant viešąjį interesą ir autorių teisių teises, o kadangi ta patirtis skirtinga, išskiriamos ir galimos problemos: kai kuriose šalyse, pavyzdžiui, Danijoje, Suomijoje, Švedijoje ir Prancūzijoje (iki 2009 m. sausio mėn.), kūriniai iliustracijos tikslais mokymo ir mokslinių tyrimų darbe naudojami remiantis kolektyvinio teisių administravimo organizacijų ir švietimo įstaigų sudarytais išplėstiniais kolektyviniais susitarimais. Nepaisant išplėstinio kolektyvinio licencijavimo sistemos pranašumų (įstaigos gali derėtis dėl jų poreikius geriausiai atitinkančių sutarčių), dėl tokio licencijavimo būdo kyla pavojus, kad susitarti nepavyks arba bus pasiektas susitarimas su gana griežtais apribojimais, o tai lemia švietimo įstaigų teisinį netikrumą,⁶¹ tose valstybėse narėse, kuriose mokymui ir moksliniams tyrimams taikoma išimtis įtraukta į nacionalinę teisę, atitinkamos nuostatos gerokai skiriasi. Kai kuriose šalyse taikoma ir teisės viešai paskelbti kūrinius bei padaryti juos viešai prieinamus išimtis (pvz., Belgijoje, Liuksemburge, Maltoje ir Prancūzijoje (nuo 2009 m. sausio mėn.), kitose – tik atgaminimo teisės išimtis (Graikijoje, Slovėnijoje) arba kūrinius viešai paskelbti leidžiama tik su sąlyga, kad jie bus prieinami tik švietimo įstaigos patalpose (Jungtinėje Karalystėje). Kita vertus, Vokietijoje mokymas ir moksliniai tyrimai traktuojami skirtingai: saugomus kūrinius leidžiama naudoti tik mokant klasėje ir naudojantis vidiniu tinklynu, kur kūrinys prieinamas tik ribotai konkrečias paskaitas lankančių studentų grupei. Moksliniams tyrimams taikomos ne tokios griežtos sąlygos – kūrinius galima padaryti prieinamus „individualių mokslinių tyrimų tikslais“ ir „ribotam dalyvių skaičiui“.⁶² Tokia skirtinga valstybių patirtis ir skirtingas to paties teisės akto traktavimas valstybėse narėse gali lemti teisinį netikrumą dėl to, kas taikant išimtį leidžiama, ypač tokiais atvejais, kai mokoma ir moksliniai tyrimai atliekami keliose valstybėse.

Kitas svarbus aspektas yra tai, kad valstybės narės skirtingai interpretuoja ir tai, jog priimant Informacinės visuomenės direktyvą buvo atsižvelgta į tradicinį mokymą klasėje ir į šiuolaikinius e. mokymosi metodus. Natūralu, jog tobulėjant informacinėms technologijoms, tobulėja ir pats mokymosi

⁵⁹ Europos Komisijos Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“ Nr. KOM(2008)466 galutinis. 2008 m. liepos 16 d. 3.3. punktas 2 pastraipa.

⁶⁰ Corea C.M. „Fair Use in the Digital Era“

<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2002%2Fcont%2FIIC%2E2002%2E570%2E1%2Ehtm&ha=G0>; Prisijungimo laikas 2008-04-26.

⁶¹ Europos Komisijos Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“ Nr. KOM(2008)466 galutinis. 2008 m. liepos 16 d., 3.3. punktas 4 pastraipa.

⁶² Ten pat. 5 pastraipa.

procesas. Be to, atsižvelgiant į tai, kad elektroniniai kūriniai traktuojama kaip originalūs, turintys materialiąją išraišką, todėl jiems taikoma tokia pati autorių teisių apsauga kaip ir ne elektroniniams kūriniams⁶³, turime pasakyti, jog e. mokymosi metodai yra neišvengiami, todėl būtina juos traktuoti kaip lygiaverčius įprastiniams mokymo metodams. O tai, kad kai kurių valstybių narių nacionalinių teisės aktų nuostatos kūrinius kopijuoti leidžia tik reprografiniu būdu arba reikalauja, kad studentai fiziškai būtų švietimo įstaigų patalpose, neleidžia tokioms įstaigoms išnaudoti naujų technologijų galimybių ir dalyvauti nuotolinio mokymo programose.⁶⁴

Sunkumų vienodai taikant apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais kelia ir tai, kad valstybės narės nevienodai traktuoja įstaigas, kurios galėtų pasinaudoti mokymui ir moksliniams tyrimams taikomu apribojimu. Vokietijos autorių teisių įstatyme nurodomos „mokyklos, universitetai, aukštojo mokslo įstaigos ir nekomercinės profesinio rengimo įstaigos“, kitose šalyse, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, naudojama bendra sąvoka „švietimo įstaigos“, kuri išsamiau nepaaiškinama, o Prancūzijos intelektinės nuosavybės kodekse nurodomos jokios įstaigos, kurioms taikoma išimtis, tik kartojama Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies a punkto formuluotė „ilustracijos tikslais mokomajame arba mokslo tiriamajame darbe“. Ispanijoje ir Graikijoje išimtis taikoma tik mokymui, bet ne moksliniams tyrimams.⁶⁵

Europos Komisija konstatavo, kad veiksmai, kurie vienoje šalyje yra teisėti, kitoje šalyje gali būti neteisėti. Ši problema kyla todėl, kad valstybės narės skirtingai perkėlė šiuos apribojimus į nacionalinę teisę, tačiau apribojimą padarius privalomą ir dar aiškiau apibrėžus jos taikymo sritį, ji gali ir nebūti išplėsta, nes būtina atsižvelgti į teisių turėtojų interesus. Būtina pasiekti tinkamą pusiausvyrą tarp deramos išimtinių teisių apsaugos užtikrinimo ir Europos švietimo bei mokslinių tyrimų konkurencingumo didinimo.⁶⁶

Taigi, atrodytų Informacinės visuomenės direktyva tinkamai sureglamentavo autorių turtinių teisių apribojimų ir išimčių sąrašą bei jų taikymo sąlygas, tačiau valstybių narių praktika siekiant direktyva nustatyto tikslo yra skirtinga ir tai kelia nemažai sunkumų bei rūpesčių, bei verčia abejoti, ar direktyvos keliamas tikslas – suvienodinti valstybių narių teisę intelektinės nuosavybės srityje, o konkrečiai ir apribojimų bei išimčių taikymo srityje, bus pasiektas, jei nebus imtasi priemonių, kurios paskatintų valstybes nars rasti bendrą poziciją dėl minėtų klausimų. Europos Komisija jau ėmėsi iniciatyvos siekiant užtikrinti vienodą teisinį reglamentavimą visose valstybėse narėse, skatindama jas išsakyti savo nuomonę

⁶³ Stern E.J. and Westenberg L. Copyright Law and Academic Radiology: Rights of Authors and Copyright Owners and Reproduction of Information // AJR: 164, May 1995. P.1087.

Europos Komisijos Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“ Nr. KOM(2008)466 galutinis. 2008 m. liepos 16 d., 3.3. punktas 7 pastraipa.

⁶⁵ Ten pat. 9 pastraipa.

⁶⁶ Ten pat. 11-12 pastraipos.

dėl diskutuotinių klausimų, todėl akivaizdu, kad artimiausioje ateityje bus padaryta tam tikrų pakeitimų Informacinės visuomenės direktyvoje autorių turtinių teisių apribojimų ir išimčių taikymo klausimu.

2.3. Teisinis reglamentavimas Lietuvoje

Analizuodami Lietuvos Respublikos teisės aktų normas, reglamentuojančias autorių turtinių teisių apribojimus mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais, išsiaiškinsime, ar nacionalinių Lietuvos teisės aktų normos neprieštarauja tarptautiniam teisiniam reglamentavimui, ar jos suderintos su Europos Sąjungos teisės normom ir siekiamais tikslais, atskleisime Lietuvos Respublikos teisės normų ypatumus.

Lietuvos Respublikos teisės sistema priklauso kontinentinės teisės tradicijai, kuriai būdinga konkrečiai nustatyti visus galimus atvejus ir juos reglamentuoti, todėl natūralu, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas numatė konkrečias autorių turtinių teisių apribojimo sąlygas Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo (toliau – Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas) 19 straipsnyje - apriboti turtines teises leidžiama specialiais šio įstatymo numatytais atvejais. Turtinių teisių apribojimas neturi prieštarauti įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai pažeisti teisėtą autoriaus arba kito autorių teisių subjekto interesų. Kaip matome Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas numato privalomą trijų pakopų testo taikymą visiems autorių turtinių teisių apribojimams. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 19 straipsnis įrodo, jog Lietuvoje atsižvelgta į tarptautinių bei Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus, jog visi autorių teisių apribojimai ir išimtys turi patekti į trijų pakopų testo nubrėžtas ribas.

Apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais be išimties turi tenkinti privalomąsias trijų pakopų testo sąlygas – būti numatyti įstatyme, neprieštarauti normaliam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai nepažeisti teisių turėtojo interesų.

Pradėsime nuo minėto straipsnio 1 dalies analizės, kurioje įtvirtinta, jog „be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir be autorinio atlyginimo, tačiau nurodant, jei tai įmanoma, naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą leidžiama“⁶⁷. Toliau straipsnyje išvardinta, kas yra leidžiama. Pirmiausia, atkreipkime dėmesį į tai, kad įstatymas numato, jog ginamos kūrinio autorių ir kūrinio autorių teisių subjektų teisės. Tai yra pagirtina nuostata, nes nurodant vien tik autorių, kaip subjektą, kurio teisėti interesai ir teisės yra ginamos, būtų neleistinai ribojamos tų asmenų teisės, kurie nėra kūrinio autoriai, bet turi autorių teises. Ši nuostata pagrindžiama tuo, jog turtinės autorių teisės gali būti perleidžiamos, todėl

⁶⁷ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125., 22 str. 1d.

nustatant, jog ginamos vien tik autorių turtinės teisės būtų nepagrįstai pažeidžiami tų asmenų teisės ir teisėti interesai, kurie teisėtai bei sąžiningai įgijo autorių teisių subjekto teises.

22 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra galimas be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto sutikimo ir be autorinio atlyginimo. Analizuojama nuostata įtvirtina leidimą panaudoti kūrinį mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais be kūrinio autoriaus ar kito šio kūrinio autorių teisių subjekto leidimo ir nemokant autorinio atlyginimo. Kyla klausimas, ar kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais būtų pateisinamas 22 straipsnio 1 dalimi, jei kūrinio autorius ar kito šio kūrinio autorių teisių subjektas būtų davęs sutikimą, bet kūrinį naudojantis asmuo autorinio atlyginimo nemoka? Manytumėme, kad taip. Tokį mūsų manymą pagrindžia Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 15 straipsnis, kuriame numatyta, jog autorius turi teisę gauti autorinį atlyginimą už kiekvieną kūrinio naudojimo būdą, išskyrus atvejus, kai pats autorius leidžia nemokamai pasinaudoti kūrinium, tačiau bet koku atveju, toks pasinaudojimas kūrinium negali prieštarauti visuotinai įtvirtintiems principams bei teisėms.

Panaudojant kūrinį mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais būtina nurodyti naudojamą šaltinį ir autoriaus vardą. Analogiškas reikalavimas numatytas Berno konvencijoje bei Informacinės visuomenės direktyvoje. Kadangi turtinės autorių teisės tokiu panaudojimu yra apribojamos, tai tiek tarptautinis, tiek Europos Sąjungos, tiek Lietuvos Respublikos teisinis reglamentavimas siekia užtikrinti neturtinių autorių teisių apsaugą bei sudaryti visas įmanomas galimybes, kad neturtinės autorių teisės nebūtų pažeidžiamos. Reikalavimas nurodyti autoriaus vardą, pavardę ir šaltinį yra taikomas tada, kai autorius ir šaltinis yra žinomi, jei tokių duomenų nėra (autorius ir šaltinis anonimiški), tokiu atveju nereikia nurodyti minėtos informacijos. Reikalavimas nurodyti kūrinio autoriaus vardą ir šaltinį, kai šie duomenys yra nežinomi, būtų absoliučiai nelogiškas, nes padaryti tai, kas akivaizdžiai neįmanoma, yra nesuderinamas su bendraisiais teisės principais.

Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas įtvirtino tris atvejus, kada kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra teisėtas. Kūrinys gali būti panaudotas šiems tikslams tik šiais atvejais:

1. kūrinys atgaminamas kaip pavyzdys nekomerciniais mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, atgaminama nedideli išleisti kūriniai ar trumpa išleisto kūrinio ištrauka rašytiniu, garso ar vaizdo pavidalu, tiek, kiek tai susiję su mokymo programomis ir neviršija mokymui ar moksliniam tyrimui reikalingo masto;
2. teisėtai išleistas kūrinys atgaminamas nekomerciniais švietimo, mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais žmonėms, turintiems klausos ar regos negalia, skirtu būdu tokiu mastu, kiek pateisina ši negalia, išskyrus kūrinius, kurie specialiai buvo sukurti šiam tikslui;

3. naudojamas kūrinys, esantis viešosiose bibliotekose, mokymo įstaigose, muziejuose arba archyvuose mokslinių tyrimų ar asmeninių studijų tikslais jį viešai paskelbiant ar padarant viešai prieinamą kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose tų įstaigų patalpose, jeigu autoriai ar kiti to kūrinio autorių teisių subjektai nėra uždraudę tokio kūrinio panaudojimo.

Analizuodami pirmąjį atvejį, turime pasakyti, jog Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas nedviprasmiškai pasako, jog panaudodami kūrinį be autoriaus sutikimo ir nemokėdami jam atlyginimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, turime aiškiai išskirti tris esmines sąlygas. Pirmą sąlyga – kūrinys gali būti naudojamas tik kaip pavyzdys mokomajame ar mokslinio tyrimo darbe. Analizuodami Berno konvenciją ir Informacinės visuomenės direktyvą, matėme, kad šiuose teisės aktuose vartojamas žodžių junginys „kaip iliustracija“. Kyla klausimas, ar Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme pavartotas žodis „pavyzdys“ atitinka pagal teisės aktų hierarchiją viršesnių teisės aktų reikalavimus bei prasmę? Norėdami atsakyti į šį klausimą, išsiaiškinkime, ką reiškia žodis „pavyzdys“ bendrinėje lietuvių kalboje. Lietuvių kalbos žodynas⁶⁸ žodį „pavyzdys“ apibrėžia kaip kas kuo paaiškinama, nušviečiama, pavaizduojama. Pagal pateiktą „pavyzdžio“ paaiškinimą, galima teigti, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas siekė tarptautinių ir Europos Sąjungos teisės aktų reikalavimus perkelti į nacionalinius teisės aktus, nors ir pažodžiui neperkėlė teksto, tačiau teisės normos prasmė liko tokia pati. Pavyzdys niekaip kitaip negali būti suprantamas, kaip tik pagalbinė priemonė, kuri padeda labiau išiminti, suprasti, įsisavinti pagrindinį objektą – mokomąjį ar mokslinį tiriamąjį darbą. Taigi, pirmojo aspekto esmė – kūrinys gali būti panaudojamas be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlygio mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais tik kaip papildoma priemonė, palengvinanti pagrindinio objekto įsisavinimą. Antrasis aspektas – pabrėžiamas nekomercinis mokymo ir mokslinio tyrimo pobūdis. Toks pats reikalavimas nustatytas ir Informacinės visuomenės direktyvoje. Tai reiškia, mokymas ir mokslinis tyrimas, kuriame panaudojimas kūrinys be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlygio, o tuo pačiu ir teisėtų turtinių autoriaus interesų apribojimas, jokių būdų negali atnešti tiesioginės komercinės naudos kūrinį panaudojančiam asmeniui. Trečiasis aspektas – galimybė kūrinį panaudoti tik mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais - kaip teigia A. Vileita, kūrinius mokymo poreikiams gali naudoti visų formų ir lygių mokyklos (pradinės, vidurinės, aukštosios, viešosios ir privačios mokymo įstaigos). Kūriniai gali būti panaudoti bendrajam lavinimui, profesiniam parengimui.⁶⁹ Anot R. Burrell ir A. Coleman, prie minėtų mokymo įstaigų turėtų būti priskiriami ir mokytojai, kurie moko mokinius, negalinčius lankyti mokyklos, jų namuose.⁷⁰ L. Bently ir B. Sherman kalbėdami apie šį autorių turtinių teisių apribojimą, vartoja mokymosi sąvoką ir teigia, kad mokymasis

⁶⁸ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>; prisijungimo laikas 2008-10-20.

⁶⁹ Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. P. 81.

⁷⁰ Burrell R., Coleman A. Copyright Exeptions: The Digital Impact. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. P.120.

gali pateisinti bet kokį kūrinio atgaminimą (tam tikrų minčių užsirašymą, kopijavimą) siekiant asmeninių žinių siekimo tikslų.⁷¹ Skirdami mokymąsi ir mokslinį tyrimą, šie autoriai teigia, kad mokymasis visada yra privatus (asmeninis), o mokslinis tyrimas gali būti ir neasmeninis (komercinis).⁷² Apibendrinant tai kas pasakyta, galima reziumuoti, jog mokymo ir mokslinio tyrimo tikslas apima viešojo intereso išraiškos formą, kuris pateisina tam tikrų subjektyvių autoriaus turtinių teisių apribojimą.

Nagrinėdami šią Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punkto nuostatą turime atkreipti dėmesį į įstatymo leidėjo pabrėžiamą kūrinio išleidimo momentą, kuris reiškia, kad atgaminti galima tikrai paskelbtą kūrinių, nes nepaskelbti, neišleisti kūriniai, nėra sąžiningo kūrinių panaudojimo objektai⁷³, o į sąžiningą kūrinių panaudojimą ir įeina mūsų nagrinėjamas autorių turtinių teisių apribojimas mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais. Autorių turtinių teisių apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais numato galimybę atgaminti didesnės apimties kūrinių ištrauką nei cituojant kūrinių. Nedidelis kūrinys ar jo ištrauka gali būti panaudojami kaip iliustracija „mokslų ir mokymo tikslais leidiniuose, televizijos ir radijo laidose, garso ir vaizdo įrašuose, paskaitose, pamokose, skirtose visų lygių valstybinėms ir privačioms mokykloms, profesinio mokymo mokykloms, kursams ir kitoms mokymo formoms“.⁷⁴ Nors, kaip matome, leidžiama atgaminti didesnę kūrinių dalį nei cituojant, tačiau bet kokių atveju, tai turi būti nedidelė kūrinių dalis arba visas nedidelis kūrinys, lyginant su visu kūriniu kaip su visuma, bei su tuo mokomuoju ar mokslinio tyrimo darbu, kurį rengiant panaudojama kito autoriaus kūrinių dalis. G. Rahn teigia, kad kūrinių dalies atgaminimas yra leidžiamas mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais, tačiau pabrėžia, kad ta dalis negali būti esminė – tai yra atgaminti daugiau negu pusė kūrinių mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra draudžiama.⁷⁵ Be to, literatūroje sutinkame mintį, kad kūrinių atgaminti mokymo ir mokslinio tyrimų tikslais gali tik tas asmuo, kuris asmeniškai siekia šių tikslų, kūrinių atgaminimas tam, kad jis būtų panaudotas kito asmens mokymuisi ar moksliniam tyrimui pažeis

⁷¹ Bently L., Sherman B. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2004. P.121.

⁷² Ten pat. P.120.

⁷³ Zumbach von L. The Defense of "Fair Use" in Unpublished Works under U.S. and German Copyright Law. A Comparison of an Author's "Moral Right" in Unpublished Works.
<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1989%2Fcont%2FIIC%2E1989%2E16%2E1%2Ehtm&catalog=e:\IndexDT\BeckOnlineENTS&docid=456461&words=fair+and+use&docURL=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1989%2Fcont%2FIIC%2E1989%2E16%2E1%2Ehtm&CiUserParam3=komfort.asp&Stemming=STEM>; prisijungimo laikas 2008-04-26.

⁷⁴ Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000. P. 80.

⁷⁵ Rahn G. Reprography and Copyright Law in Japan.
<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1979%2Fcont%2FIIC%2E1979%2E710%2E1%2Ehtm&atalog=e:\IndexDT\BeckOnlineENTS&docid=454571&words=fair+and+use&docURL=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1979%2Fcont%2FIIC%2E1979%2E710%2E1%2Ehtm&CiUserParam3=komfort.asp&Stemming=STEM>; Prisijungimo laikas 2008-04-26.

autorių teisėtus interesus⁷⁶, tai reiškia, kad norėdamas padėti kitam asmeniui, kūrinį kopijuojantis asmuo darys teisės pažeidimą.

Toliau Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punkte kalbama apie mastą, kuris reikalingas panaudojant kūrinį be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlygio mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais. Kaip jau išsiaiškinome, toks kūrinys gali būti naudojamas tik kaip papildoma, pagalbinė priemonė. Tai glaudžiai susiję su panaudojimo mastu. Palyginkime du atvejus: pirmasis, mokytojas literatūros pamokoje mokiniams padalina fotokopijavimo būdu padarytas literatūros kūrinio ištraukos kopijas, mokiniai pamokos metu, analizuoja kūrinio ištrauką, dirba su ja. Po pamokos mokytojas surenka kopijas, kad galėtų jas išdalinti kitiems mokiniams kitoje pamokoje. Ar toks kūrinio atgaminimas pažeis teisėtus autoriaus interesus? Ar toks atgaminimas viršys leidžiamą turtinių autoriaus teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais mastą? Manytumėme, kad toks atgaminimas yra suderinamas su nagrinėjamo apribojimo esme ir yra puikus minėto apribojimo pavyzdys praktikoje, nes, visų pirma, kūrinys atgaminamas kaip pavyzdys konkrečioms mokymo tikslams, antra, mokytojas vykdo mokinių mokymo programą, patvirtintą valstybinės institucijos, trečia, iš atgaminimo mokymo įstaiga negauna jokios komercinės naudos, ketvirta, atgaminamas tik ta nedidelė kūrinio dalis, kurios reikia mokymui. Tai įprastinis kūrinio naudojimas mokymo tikslais atvejis, nepažeidžiantis teisėtų autoriaus interesų⁷⁷ ir kuris gali būti atliekamas tik mokačio ar besimokinančio asmens⁷⁸. Antrasis mūsų pateikiamas atvejis: mokytojas literatūros pamokoje liepia mokiniams pirkti mokymo priemonę, kurios tariamas autorius yra minėtasis mokytojas. Tačiau mokymo priemonėje esantys kūriniai nėra sukurti minėto mokytojo, kai kurių kūrinio tikrasis autorius ir šaltinis nenurodytas, kai kurių autorių panaudotas ne vienas kūrinys. Ar tokia mokytojo platinama mokymo priemonė yra teisėta autorių, sukūrusių kūrinį, esančius mokymo priemonėje teisėtų ir pagrįstų interesų bei teisių atžvilgiu? Matytumėme, kad ne. Tokia mokymo priemonė nors, atrodytų, ir yra skirta mokymo tikslams, tačiau tokį kūrinio panaudojimą neteisėtu daro tai, kad mokytojas platinamas kūrinį, už tai gauna piniginių atlygį – atsiranda komercinės naudos elementas, antra, atsižvelgiant į trijų pakopų testo reikalavimus, kuriuos visus turi tenkinti kūrinio atgaminimas, toks mokymo priemonės platinimas netenkina antrosios ir trečiosios pakopų reikalavimų – kūrinio atgaminimas nesuderinamas su įprastiniu kūrinio naudojimu ir pažeidžia teisėtus bei pagrįstus autorių interesus. Taigi, kaip matome, atrodytų beveik vienodi atgaminimo pavyzdžiai mokymo tikslams, bet kaip skirtingai pasireiškia jų atgaminimo sąlygos ir suderinamumas su teisėtasis autorių interesais.

⁷⁶ Suthersanen U. Copyright and Educational Policies: A Stakeholder Analysis. Oxford Journal of Legal Studies, Vol.23, No. 4 (2003). P.589.

⁷⁷ Matulevičienė N.J. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo, mokslinių tyrimų ir informacijos tikslais //Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: LTU, 2004, T. 55(47). P. 51.

⁷⁸ Bainbridge D.I. Intellectual Property. Harlow: Pearson, Longman, 2007. P. 207.

Komercinės naudos siekimo tikslas neabejotinai įrodo, kad kūrinys yra atgaminamas fiktyviai, tik prisidengiant mokymo tikslais. Šiuo atveju, mokytojo veiksmai vertinti kaip neteisėtas autorių turtinių teisių pažeidimas prisidengiant mokymo tikslais. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas, siekdamas kuo efektyviau apsaugoti nuo neteisėto autorių teisių pažeidimo prisidengiant mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, nustatė būtiną reikalavimą – atgaminimo mastas turi būti toks, kokio reikia minėtiems tikslams. Didesnės apimties negu reikia kūrinio atgaminimas yra neteisėtas autorių turtinių teisių apribojimo atžvilgiu.

Antrasis įstatymų leidėjo numatytas atvejis⁷⁹ kalba apie autorių turtinių teisių apribojimo galimybę mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais, kai tie tikslai yra susiję su klausos ar regos negalią turinčiais asmenimis. Čia Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas atsižvelgia į visų lygybės prieš įstatymą principą⁸⁰. Atsižvelgiant į tai, kad teisės aktai negalių neturintiems asmenims suteikia galimybę užtikrinti savo teisę į mokslą⁸¹ apribojant privačius tam tikrų autorių turtinius interesus, logiška, kad visų lygybės prieš įstatymą principas imperatyviai įpareigoja valstybę suteikti analogišką teisę ir negalių turintiems asmenims, kuriems šios teisės užtikrinimas reikalauja papildomų pastangų. Analizuojant šią Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 2 punkto nuostatą turime atkreipti dėmesį, kad kaip ir 22 straipsnio 1 dalies 1 punkte, įstatymo leidėjas pabrėžia kūrinio išleidimo momentą, kuris reiškia, kad atgaminti galima tiksliai teisėtą ir paskelbtą kūrinį. Taip pat atkreipiamas dėmesys į negalią turinčių asmenų mokymo ir mokslinių tyrimų nekomercinį pobūdį, kuris išreiškia įstatymų leidėjo nuostatą, jog papildomos pastangos siekiant garantuoti minėtų asmenų teisę į mokslą, negali suponuoti komercinės naudos, kurią praras kūrinį sukūręs autorius ir gaus kūrinį panaudojantis asmuo. Be to, pabrėžiama ne tik mokymo ir mokslinių tyrimų tikslai bet ir atkreipiamas dėmesys, kad negalia turi pateisinti autorių turtinėms teisėms daromą apribojimą. Vėlgi, iš to išeina, kad kūrinį be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo, galima panaudoti tiek, kiek panaudojimas suderinamas su protingumo ir proporcingumo principais, negalima prisidengiant negalia apriboti autorių teisių labiau nei to reikia, kad būtų užtikrinta negalią turinčių asmenų teisę į mokslą. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnio 2 dalies 3 punkte numatyta– jei atgaminamas kūrinys buvo specialiai sukurtas negalią turinčių žmonių švietimui ar mokslinio tyrimo tikslais, tai tokio kūrinio atgaminimas be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlygio prisidengiant mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais nepateks į apribojimo apimtį ir toks atgaminimas bus neteisėtas autoriaus turtinių teisių pažeidimas. Apibendrinami tai, kas pasakyta, galime padaryti kelias išvadas. Visų pirma, nuostata dėl klausos ar regos negalią turinčių asmenų teisės į mokslą užtikrinimo

⁷⁹ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125., 22 str. 1 d. 2 p.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais iki 2006 m. birželio 1 d.) – Vilnius: Valstybės žinios, 2007. 29 str.

⁸¹ Ten pat. 41 str.

šioms tikslams apribojant autorių turtines teises, nėra Lietuvos respublikos įstatymų leidėjo naujadaras. Analogiška nuostata yra įtvirtinta Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies *b* punkte. Palyginus Europos Sąjungos teisės akto nuostatą su Lietuvos Respublikos nacionalinės teisės akto nuostata, akivaizdu, kad Lietuvos Respublika tinkamai įgyvendino Europos Sąjungos direktyvos siekiamą tikslą ir užtikrino regos ir klausos negalia turinčių asmenų lygią teisę į mokslą. Kita išvada siejasi su pačios nuostatos esme – manytume, kad tai yra pažangios visuomenės valios išraiška, kuri yra humaniška bei garantuojanti socialinę lygybę.

Trečiajame įstatyme numatytame teisėto kūrinio panaudojimo atvejuje,⁸² Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas atsižvelgė į Informacinės visuomenės direktyvoje keliamą tikslą ir siūlomas priemones tam tikslui pasiekti. Nagrinėjama Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostata glaudžiai siejasi su Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 3 dalies *n* punkto nuostata. Ar Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostata yra visiškai identiška Informacinės visuomenės direktyvos nuostatai? Visų pirma, įstaigų, kuriose gali būti paviešinami kūriniai, sąrašas yra vienodas abiejuose teisės aktuose ir tai yra viešosios bibliotekos, mokymo įstaigos, muziejai arba archyvai. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas 22 straipsnio 1 dalies 3 punkte pabrėžia, kad minėtos įstaigos privalo turėti skiriamąjį bruožą – viešumas. Viešumas apibrėžiamas kaip savybė būti visiems skirtu, visuomenės naudojamu, atviru, visiems žinomu, prieinamu, neslaptu.⁸³ Taigi iš pateiktojo viešumo apibrėžimo seka, kad įstaigos, kuriose gali būti paviešinami kūriniai turi būti prieinamos kiekvienam visuomenės nariui be jokių apribojimų. Taigi, jei įstaiga nėra skirta tenkinti visuomenės narių poreikiams, tai kūrinų panaudojimas, juos paviešinant ar viešai paskelbiant mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, nebus teisėtas bei nepagrįstai apribos ir pažeis autorių turtines teises. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 3 punktas nurodo, kokiomis priemonėmis gali būti paviešinami ar viešai paskelbiami kūriniai - kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose, būtina atkreipti dėmesį į tai, kad priemonės, kuriomis gali būti paviešinami ar viešai paskelbiami kūriniai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, privalo būti viešųjų bibliotekų, mokymo įstaigų, muziejų ar archyvų patalpose. Ši privaloma sąlyga yra pakankamai efektyvi autorių teisių atžvilgiu priemonė apsaugant turtines autorių teises nuo neteisėto ir nepagrįsto apribojimo prisidengiant mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, nes iš esmės asmenys į minėtas įstaigas eina turėdami konkretų tikslą – gauti vienokia ar kitokia forma žinių, siekia šviestis ar integruotis į kultūros procesą, taigi iš to seka, kad kūrinų viešas paskelbimas ar padarymas viešai prieinamais viešųjų bibliotekų, mokymo įstaigų, muziejų ar archyvų patalpose specialiai tam skirtais įrenginiais, kaip tik ir užtikrina, kad kūriniai būtų naudojami tik mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Be to, nors ir, pateikimas į išvardintąsias įstaigas nėra

⁸² Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125., 22 str, 1 d. 3 p.

⁸³ Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>; prisijungimo laikas 2008-10-23.

ribojamas, tačiau dažniausiai imamasi tam tikrų minimalių priemonių, kurios padėtų sukontroliuoti asmenų srautą. Pavyzdžiui, į viešąsias bibliotekas patekti gali bet kuris asmuo, tačiau pasinaudoti teikiamomis paslaugomis gali asmenys, turintys skaitytojo dokumentą, kurį gauti gali visi suinteresuoti asmenys, kitas pavyzdys – muziejai, į juos taipogi gali patekti visi norintys, tačiau paprastai, tam kad būtų užtikrintas muziejuose esančių eksponatų saugumas, nustatoma, kad norint patekti į muziejų, reikia įsigyti bilietą, kuris už tam tikrą, dažniausiai – simbolinį mokestį, prieinamas visiems suinteresuotiems asmenims. Sąlyga, kad priemonės, kuriomis gali būti paviešinami ar viešai paskelbiami kūriniai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, privalo būti viešųjų bibliotekų, mokymo įstaigų, muziejų ar archyvų patalpose kelia abejonių dėl kūrinių naudotojų patogumo, nes toks reikalavimas daro sudėtingesnes tarpvalstybines studijas. Tačiau daugiausiai problemų kelia kūrinių suskaitmeninimo galimybė bei poreikis skelbti kūrinius internete, šias problemas kelia sparčiai tobulėjančios informacinės technologijos bei visos visuomenės socialinė bei techninė pažanga. Europos Komisija jau inicijavo valstybių narių diskusijas autorių turtinių teisių apribojimų klausimais, tarp kurių yra ir suskaitmeninimo galimybės bei poreikio skelbti kūrinius internete įvertinimas, paskelbdama žaliają knygą „Autorių teisės žinių ekonomikoje“. Vienas iš veiksmų, paskatinusių Europos Komisiją paskelbti Žaliąją knygą, yra tas, kad Informacinės visuomenės direktyva neleidžia kūrinių paskelbimo internete bei kūrinių suskaitmeninimo, o tai reiškia, kad ir Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatyme taip pat nėra numatyta ši galimybė. Atsižvelgiant į Europos Komisijos inicijuojamas diskusijas, ateityje gali būti padaryta tam tikrų pakeitimų Informacinės visuomenės direktyvoje, o tai reiškia, kad ir mūsų nacionalinė teisė turės būti keičiama, labiau pritaikoma prie naujos skaitmeninės aplinkos.

Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 3 punktas, nors ir siekia užtikrinti viešąjį interesą – teisę į mokslą, žinias, tačiau palieka kūrinio autoriui teisę uždrausti, kad jo kūrybos rezultatas būtų viešai paskelbiamas ar padaromas viešai prieinamas kompiuterių tinklais tam skirtuose terminaluose viešųjų bibliotekų, mokymo įstaigų, muziejų arba archyvų patalpose. Specifinis intelektinės nuosavybės pobūdis lemia tai, kad, šiai nuosavybės formai yra daromos tam tikros išimties ir apribojimai, kurie yra pateisinami viešuoju interesu, siekiu suderinti atskirų asmenų (autorių) interesus su visuomenės teise į mokslą, žinias, tobulėjimą ir kultūrinimosi procesą.

Taigi, remiantis išvardintomis aplinkybėmis, kurioms esant galima kūrinių panaudoti mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais be autoriaus sutikimo, galime teigti, kad kūriniai šiems tikslams gali būti panaudojami tik tiek, kiek to reikalauja mokymo poreikiai, atsižvelgiant į kiekvienam galimam panaudojimo atvejui iškeltas sąlygas bei būtinybę apsaugoti autorių turtines teises nuo neteisėto kūrinių panaudojimo savavališkai prisidengiant mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, kurie visiškai nesuję su mokymu ar moksliniu tyrimu. Galime pagrįstai teigti, kad mūsų įstatyme numatyti atvejai, kada galima

kūrinį panaudoti be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, yra Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjo siekio suderinti viešąjį ir privatų interesą išraiškos forma.

22 straipsnio 2 dalyje pasakyta, kad nustatant, ar kūrinys buvo panaudotas nekomerciniais tikslais, turi būti atsižvelgiama į naudojimo paskirtį. Kūrinio naudotojo teisinė forma, organizacinė struktūra ir finansavimo būdas šiuo atveju nėra lemiami veiksniai. Nagrinėdami šią Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatą, turime vėlgi atkreipti dėmesį, į įstatymo leidėjo siekį sudaryti visas įmanomas priemones, kurios užtikrintų, jog autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais nevirstų piktnaudžiavimu suteikta teise pasinaudoti apribojimu. Įstatyme nustatyta ne tik tai, kad pasinaudojant nagrinėjamu apribojimu būtini tikslai yra mokymas ar mokslinis tyrimas⁸⁴, bet ir pabrėžiama, kad minimi tikslai negali būti komerciniai. Tai jog autorių turtinių teisių apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais negali apribojimu besinaudojančiam asmeniui nešti tiesioginės komercinės naudos pabrėžiama visuose tarptautiniuose, Europos Sąjungos teisės aktuose ar teisės teoretikų, analizuojančių šiuos teisės aktus darbuose. Mūsų įstatymų leidėjas nekomercinį mokymo ir mokslinių tyrimų pobūdį išskiria tokį reikalavimą nustatydamas atskiroje 22 straipsnio dalyje, o toks išskyrimas pabrėžia, kad nekomercinis pobūdis yra viena iš esminių sąlygų, kuriai esant autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais tampa teisėtais ir imperatyvių teisės normų leidžiamas. Įstatymų leidėjas atkreipia dėmesį į tai, kad kūrinio naudotojo teisinė forma, organizacinė struktūra ir finansavimo būdas kūrinio panaudojimui nekomerciniais tikslais nėra lemiami veiksniai. Tai reiškia, kad kūrinį panaudoti mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais gali bet koks fizinis ar juridinis asmuo nepriklausomai nuo finansavimo pobūdžio. Esminė sąlyga yra tikslai, dėl kurių kūrinys panaudojamas, ir šie tikslai, nagrinėjamu atveju gali būti tiktai mokymo ir mokslinio tyrimo nesiekiant komercinės naudos, nepažeidžiant teisėtų autoriaus interesų bei teisių. Tačiau, ar konkrečiu atveju kūrinys panaudojamas teisėtai bei kokiais tikslais konkretus asmuo panaudoja kūrinius, išsiaiškinti tenka teismams.

Išnagrinėję Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnį – autorių turtinių teisių apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, galime atsakyti į klausimą, kokioms autorių turtinėms teisėms šis apribojimas yra taikomas. Autorių turtinių teisių sąrašas pateikiamas Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 15 straipsnyje. Be jokios abejonės apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikomas atgaminimo teisei. 22 straipsnio nuostatos tai įrodo – „kaip pavyzdį nekomerciniais mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais *atgaminti* <...> kūrinio ištrauką“,⁸⁵ „*atgaminti* <...> teisėtai išleistus

⁸⁴ Tikslai apibrėžti nagrinėjamo straipsnio pavadinime „Kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais“ bei formuluojant kiekvieną atvejį, kada kūrinio panaudojimas yra teisėtas.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125., 22 str. 1d. 1p.

kūrinius žmonėms, turintiems klausos ar regos negalia“.⁸⁶ Apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra taikomas daugumai autorių turtinių teisių. Tai paaiškinti galime tuo, jog visuomenės teisė į mokslą, žinias, kultūrą yra ypatingai svarbi, ja užtikrinamas visuomenės tobulėjimas, civilizacijos lygio kėlimas, o taip pat ir svarbių visuomenei vertybių išsaugojimas.

Kiti Lietuvos Respublikos teisės aktai nereglamentuoja autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, Išanalizavę tarptautinių, Europos Sąjungos teisės aktų bei Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatas, reglamentuojančias autorių turtinių teisių apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, galime teigti, kad Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas atsižvelgė į šiu, pagal teisės aktų hierarchiją aukštesnių, teisės aktų nustatytas kryptis ir ribas. Lietuva, kaip Europos Sąjungos narė, imperatyviomis teisės normomis užtikrino Informacinės visuomenės direktyvoje iškelto tikslo – kūrybingumo skatinimo ir plėtojimo, autorių teisių apsaugos vienodo reglamentavimo visoje Bendrijoje bei švietėjiškų tikslų, užtikrinant visuomenės teisę į mokslą, žinias, kultūrą, garantavimo pasiekimą. Manytumėme, kad Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo normos, reglamentuojančios autorių teisių apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra tinkamai suderintos su tarptautiniais bei Europos Sąjungos teisės aktais, yra socialiai pažangios, atsižvelgiančios į skaitmeninės aplinkos tobulėjimą bei galimybę atsirasti naujoms kūrybos materializavimosi išraiškos formoms, o tuo pačiu ir naujiems būdams pažeisti autorių turtines teises. Tačiau, kaip jau minėjome, atsižvelgiant į tai, kad Lietuva yra Europos Sąjungos narė ir į tai, kad Europos Komisija jau inicijavo diskusijas dėl tam tikrų klausimų, susijusių su autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, natūralu, jog ateityje bus padaryti tam tikri pakeitimai ir Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo nuostatose.

3. AUTORIŲ TURTINIŲ TEISIŲ APRIBOJIMŲ MOKYMO IR MOKSLINIŲ TYRIMŲ TIKSLAIS TEISINIO REGLAMENTAVIMO TAIKYMO PROBLEMOS

Siekdami dar šio darbo įvade mūsų išsikelto uždavinio – ne tik išanalizuoti teisinį reglamentavimą autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, bet ir atkreipti dėmesį į teisinio reglamentavimo taikymą, išsiaiškinti, ar teisinio reglamentavimo taikymas sukelia kokių nors problemų ir jei sukelia, tai pabandyti rasti tų problemų priežastis, pereiname prie teismų praktikos analizės.

⁸⁶ Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125., 22 str. 1d. 2 p.

Pradėsime nuo autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais teisinio reglamentavimo taikymo nacionaliniuose Lietuvos Respublikos teismuose, po to, pasiaiškinsime, kokia Europos Teisingumo teismo pozicija šiuo klausimu ir galiausiai, palyginsime nacionalinių Lietuvos Respublikos teismų praktiką su kitų užsienio šalių nacionalinių teismų praktika.

3.1. Teisinio reglamentavimo taikymo praktika Lietuvoje ir Europos Sąjungos institucijose

Prieš pradėdami mūsų teismų praktikos analizę, turime pasakyti, kad jos mūsų nagrinėjamu klausimu praktiškai nėra. Kodėl tokia situacija su autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais teisinio reglamentavimo taikymo praktika Lietuvoje? Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas pažangiai apibrėžė šią teisių santykių sritį ir tinkamai pasirėmė tarptautinių bei Europos Sąjungos teisės aktų nuostatomis, tačiau dėl šio teisinio santykio naujumo ir neseno intelektualinės nuosavybės apsaugos įsitvirtinimo mūsų visuomenės bendrajame suvokime, ši intelektualinės nuosavybės apsaugos sritis dar neperaugo į visuomenės narių ginčų sprendimą teisminėse institucijose. Manytume, kad mūsų visuomenė dar nepribrendo prie intelektualinės nuosavybės pripažinimo lygiaverte materialiajai, todėl dažnai šios nuosavybės pažeidimai lieka nepastebėti ar išsprendžiami tarpusavyje, nesikreipiant į teisėsaugos institucijas.

Pereikime prie tos negausios Lietuvos nacionalinių teismų praktikos analizės. Pirmasis autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais teisinio reglamentavimo taikymo atvejis bus Lietuvos Apeliacinio teismo byla G.Astrauskas, V.Bložė ir kt. prieš UAB „Mūsų gairės“ dėl autorių turtinių ir neturtinių teisių pažeidimo, turtinės bei moralinės žalos atlyginimo. Ieškovai nurodo, kad atsakovas 2000 m. išleistoje knygoje „Grūto parko lyrika. Totalitarinės poezijos antologija 1940-1990“ (Vilnius, 2000 m.) neteisėtai, be autorių ar autorių teisių perėmėjų, leidimo, nemokant autorinio atlyginimo, atspausdino atitinkamus kūrinius. Atsakovas, remdamasis Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punktu, teigė, kad kūriniai buvo panaudojami turint mokymo ir mokslinio tyrimo tikslą, nes atsakovų sukurtas kūrinys yra pavyzdys mokymui. Pirmos instancijos teismas atmetė šį atsakovo argumentą, o Apeliacinis teismas pripažino, kad pirmos instancijos teismo argumentai atmetant atsakovo teigimą, jog kūrinių panaudojimas patenka į autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir

mokslinių tyrimų tikslais nubrėžtus rėmus, yra pagrįsti. Pirmos instancijos teismas rėmėsi Berno konvencijos 10 straipsnio 2 dalimi ir nurodė, kad kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais turi būti suderintas su gerais papročiais, nepažeisti autoriaus interesų, nepiktnaudžiauti turima teise, nesiekti pasipelnėti kitų asmenų sąskaita, pažeidžiant jų teisės ir interesus. Tolimos ir skaudžios praeities kūrinų naudojimas be autorių sutikimo ir nemokant jiems atlyginimo yra nesuderinamas su gerais papročiais – konstatavo teismas. Be to, atsakovai panaudojo ne po vieną, o po kelis ieškovų kūrinius savo leidinyje „Grūto parko lyrika. Totalitarinės poezijos antologija 1940-1990“, o 22 straipsnio 1 dalies 1 punktas, nustatydamas teisę naudoti kūrinius be autoriaus sutikimo, šią teisę apibrėžia ne vien panaudojimo tikslu, bet ir mastu.⁸⁷ Akivaizdu, kad kelių kūrinių panaudojimas atsakovų leidinyje viršija tą protingą mastą, kuris būtų suvokiamas kaip neprieštaraujantis Berno konvencijoje paminėtiems geriems papročiams. Literatūroje teigiama, kad panaudojimo mastas, tam kad būtų pripažintas teisėtu, neturi pakenkti tai intelektualinės nuosavybės teisės reikšmei, kurios dėka išsaugomas kūrybiškumas.⁸⁸ Nagrinėjamu atveju panaudojamų kūrinių kiekis ir akivaizdi komercinė nauda pagrindai leido nepripažinti atsakovo leidinio kaip pavyzdžio mokymui ar moksliniam tyrimui. Ši byla pasiekė ir Lietuvos Aukščiausiąjį teismą,⁸⁹ tačiau kūrinio panaudojimas mokymo ar mokslinių tyrimų tikslais nebuvo analizuojamas, nes pirmosios ir apeliacinės instancijos teismai logiškai argumentavo, kad toks kūrinio panaudojimas, kokį atliko UAB „Mūsų gairės“, netenkina visų įstatymo nustatytų sąlygų, kurioms esant kūrinio panaudojimas be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo, mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra teisėtas.

Antroji byla yra Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2007 m balandžio 11 d. nutartis byloje Nr. 3K-3-28/2007. Šioje byloje nagrinėjamas ginčas tarp ieškovo K.M. leidyklos „Briedis“ ir atsakovų leidyklos „Saulabrolis“, UAB „Arlila“ ir S.D. Ieškovas teigia, kad atsakovai pažeidė autorių turtines ir neturtines teises išleisdami S.D. sukurtą leidinį „Bendroji geografija. Testai ir užduotys pasirengti egzaminui“, kuriame be autorių sutikimo ir nemokant jiems atlyginimo panaudoti kontūriniai žemėlapiai, paimti iš ieškovų išleistų leidinių, skirtų vidurinės mokyklos mokinių lavinimui. Visų pirma, teismas išaiškino, kad tokio pobūdžio kūriniai yra autorių teisių objektai - autorių teisių objektai yra iliustracijos, žemėlapiai, planai, sodų-parkų eskizai ir trimačiai kūriniai, susiję su geografijos, topografijos ar tikslųjų mokslų sritimis (Autorių teisų ir gretutinių teisų 4 straipsnio 2 dalies 11 punktas).

⁸⁷ Matulevičienė N.J. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo, mokslinių tyrimų ir informacijos tikslais //Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: LTU, 2004, T. 55(47). P. 50.

⁸⁸ Bently L., Sherman B. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2004. P.194.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-02-19 nutartis civilinėje byloje G.Astrauskas, V.Bložė ir kt. prieš UAB „Mūsų gairės“. Bylos Nr. 3K-3-273/2003.

Teismas, remdamasis Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 73 straipsnio 1 dalies 1 punktu, nurodė, kad siekiant konstatuoti autorių teisių pažeidimą, visų pirma turi būti nustatytas kūrinio neteisėto panaudojimo faktas. Anot E. J. Stern ir L. Westenberg, įrodyti, jog netinkamas intelektualinės nuosavybės saugomų objektų kopijavimas sukėlė tų objektų autorių teisių pažeidimą, turi ieškovas, teigiantis, kad jo autorinės teisės buvo pažeistos.⁹⁰ Ieškovas K.M. leidykla „Briedis“ šioje byloje įrodė, neteisėto kūrinio panaudojimo faktą, teismas pripažino, jog dėl atsakovų veiksmų turėtų būti taikoma teisinė atsakomybė. Teisėjų kolegija, atsižvelgdama į tai, kad kūrinio panaudojimo pripažinimas teisėtu priklauso nuo faktų bei vidinio įsitikinimo,⁹¹ bei atsižvelgdama į nedidelį autorių teisių pažeidimą (panaudoti du fragmentai, identifikuoti kartografinės ekspertizės išvadoje, panaudoti nedideli fragmentai, palyginus viso kūrinio kontekstą, tų fragmentų nežymus savitumas, išskirtinumas ir originalumas), į tai, kad atsakovų kūrinys išleistas nedideliu tiražu, taip pat į nedidelę autorės ekonominę naudą, kūrinio panaudojimo tikslus (mokymo reikmėms), į tai, kad aptartus pažeidimus lėmė atsakovų nepakankamas atidumas, laiko, kad šiuo atveju ieškovo reikalaujami ir įstatymo nustatyti turtiniai ir neturtiniai (materialiai įvertinti) gynimo būdai netaikytini, o pakankamu pažeistų teisių atkūrimu laikytinas autorių teisių pažeidimo konstatavimas.

Taigi nagrinėjamas apribojimas autorių turtinių teisių mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, šioje byloje minimas fragmentiškai, tačiau šiai bylai jis turėjo ypatingą reikšmę. Tokia mintis pagrindžiama tuo, jog leidinio „Bendroji geografija. Testai ir užduotys pasirengti egzaminui“ tikslą atsakovai nurodė kaip skirtą mokymui, šį atsakovų teiginį pripažino ir bylą nagrinėję teisėjai, be to iš leidinio pavadinimo aišku, kad jis skirtas mokyti – pasiruošti egzaminui. Leidinio tikslas turėjo lemiamos reikšmės taikant teisinę atsakomybę, nes teismai konstatavo, kad turtinių teisių pažeidimas buvo padarytas, todėl teisinė atsakomybė atsakovams taikytina, tačiau teismas atsakovų neįpareigojo atsakovų atlyginti turtinę žalą ir pakankamu teisių gynimu laikė autorių turtinių teisių pažeidimo konstatavimą. Manome, jog priimdamas tokį sprendimą, teismas, atsižvelgė į Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo 22 straipsnį, o būtent, į jame įtvirtintas sąlygas, darančias kūrinio panaudojimą ir autorių teisių apribojimą pateisinamu: pirma, kūrinys (kontūriniai žemėlapiai) buvo panaudojami mokymo tikslams, antra, panaudota nedidelė dalis kontūrinių žemėlapių, lyginant su visu leidiniu, trečia, leidinys („Bendroji geografija. Testai ir užduotys pasirengti egzaminui“) susijęs su mokymo programomis, ketvirta, jo išleidimo mastas nedidelis. Taigi, nors autorių turtinių teisių pažeidimas ir buvo konstatuotas ir apribojimo atvejis nepripažintas, tačiau autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo sąlygos turėjo įtakos teismo sprendimui atsisakyti priteisti turtinės žalos atlyginimą.

⁹⁰ Stern E.J., Westenberg L. Copyright Law and Academic Radiology: Rights of Authors and Copyright Owners and Reproduction of Information // AJR:164, May 1995. P.1085.

⁹¹ Hart T., Fazzani L. Intellectual Property Law. Houndmill: Palgrave Macmillan, 2004. P. 182.

Nors nacionalinių teismų praktika ir negausi, tačiau esami atvejai parodo, jog teismai analizuodami, ar konkretaus atvejis gali būti teisėtas autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais atžvilgiu, taiko ne tik nacionalinius bet ir tarptautinius teisės aktus, atsižvelgia ir išanalizuoja visas galimas aplinkybes ir sąlygas, kurios pagrįstų arba paneigtų kūrinio panaudojimą be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo teisėtumą ar neteisėtumą. Autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymas yra pakankamai sudėtingas uždavinys, nes nuspręsti, kur kūrinio panaudojimas dar patenka į apribojimo taikymo sritį, o kur virsta piktnaudžiavimu teise, nėra taip paprasta, todėl, kad kiekvienas kūrinio panaudojimo atvejis yra skirtingas ir labai subjektyvus dalykas. Kartais tokio pat masto kūrinio panaudojimas gali būti suderinamas su autorių teisėms taikomais apribojimais ir išimtimis, o kartais bus neteisėtas piktnaudžiavimas teise. Ir nuspręsti, kur bus autorių teisių pažeidimas, o kur ne, tenka teismams.

Pereikime prie Europos Sąjungos Teisingumo teismo praktikos nagrinėjamo apribojimo taikymo srityje. Konkrečiai autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais teismo praktikos nėra. Europos Teisingumo teismo praktikoje yra keli atvejai, kada šis apribojimas minimas fragmentiškai - juos ir aptarsime.

Europos Teisingumo teismo sprendimas byloje C-479/04⁹² - šioje byloje konkrečiai neanalizuojamas nagrinėjimas autorių turtinių teisių apribojimas, tačiau bylą vertinga paminėti dėl to, jog teismas konstatavo autorių turtinių teisių apribojimų reikalingumą siekiant užtikrinti valstybėms narėms galimybę vykdyti savo kompetenciją, be kita ko, švietimo ir mokymo srityse. Sprendime teigiama, kad Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnis numato autorių teisių išimčių ir apribojimų sistemą, kuri nustato, kad išimtys ir apribojimai taikomi tik tam tikrais specialiais atvejais, kurie neprieštarauja įprastiniam kūrinio ar kito objekto naudojimui ir nepagrįstai nepažeidžia teisėtų teisių turėtojų interesų. Toks teismo teiginys, leidžia mums daryti išvadą, kad teismas dar kartą trijų pakopų testą įtvirtina kaip esminį įrankį, padedantį užtikrinti pagrįstas ir teisėtas autorių teises bei valstybių narių bendrai siekiamus tikslus įvairiose srityse. Teismas pabrėžė, kad rengdamos ir priimdamos Informacinės visuomenės direktyvą, Bendrijos institucijos visiškai atsižvelgė į valstybių narių kultūrinius aspektus ir teisę į švietimą. Taigi, ši Europos Teisingumo teismo byla leidžia teigti, kad autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais įtvirtinimas Europos Sąjungoje yra siekis užtikrinti efektyvesnę švietimo ir kultūros sklaidą Bendrijoje, skatinti įvairias kūrybos formas ir atrasti efektyvų balansą tarp teisių turėtojų ir intelektualinės nuosavybės naudotojų interesų.

⁹² Europos Teisingumo teismo 2006-09-12 sprendimas byloje Laserdisken ApS prieš Kultuministeriet, bylos Nr. C-479/04.

Kita nagrinėjama temai reikšminga Europos Teisingumo teismo byla bus C-5/08 Infopaq International A/S prieš Danske Dagblades Forening. 2008 m. sausio 4 d. buvo gautas prašymas iš Danijos teismo priimti prejudicinį sprendimą, šis sprendimas dar nėra priimtas. Danijos teismas klausia, ar dienraščio straipsnio ištraukos, kurią sudaro raktinis žodis ir penki prieš jį einantys žodžiai bei penki po jo einantys žodžiai, išsaugojimas atmintyje ir vėlesnis atspausdinimas gali būti traktuojamas kaip atgaminimo veiksmas, kurį saugo Informacinės visuomenės direktyvos 2 straipsnis. Kitas mums aktualus Danijos teismo klausimas, ar įmonės atliekamas visų dienraščio straipsnių nuskaitymas, po kurio atliekamas atgaminamos medžiagos apdorojimas, išsaugojimas ir, galimai, jos dalies, kurią sudaro viena ar daugiau teksto ištraukų iš vienuolikos žodžių, atspausdinimas, neturint autorių sutikimo gali būti traktuojamas kaip "tam tikri specialūs atvejai, kurie neprieštaruoja įprastiniam" minėtų straipsnių naudojimui, kurie "nepagrįstai nepažeidžia teisėtų teisių turėtojų interesų" Informacinės visuomenės direktyvos 5 straipsnio 5 dalies prasme. Teismo sprendimas nagrinėjama temai bus svarbus tuo, jog teismas savo sprendime turėtų akcentuoti autorių turtinių teisių apribojimų ir išimčių taikymo atvejus, trijų pakopų testo svarbą analizuojant, ar konkretus kūrinio panaudojimo atvejis be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo bus teisėtas ar pažeis teisės saugomas autorių teises.

Europos Teisingumo teisme praktikos autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais srityje nebuvimas paaiškinamas tuo, jog šio teismo sprendimai yra labiau orientuoti į valstybių narių teisės normų kokybės gerinimą, privatūs asmenų ginčai intelektinės nuosavybės teisės srityje pakankamai reti.

3.2. Teisinio reglamentavimo taikymo praktika užsienio valstybių teismuose

Užsienio valstybių nacionalinių teismų praktika autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra platesnė negu prieš tai nagrinėtų teisės taikymo institucijų. Taip yra todėl, kad užsienio valstybėse intelektinės nuosavybės apsaugos reglamentavimas yra seniau įtvirtintas ir turi gilesnes šaknis negu Lietuvos Respublikoje.

Užsienio teismų autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo praktikos analizę pradėsime nuo bylos Sillitoe prieš McGraw-Hill Book Co. (U.K.)⁹³ teismas nagrinėjo ginčą tarp ieškovų, kurie teigė, kad atsakovai išleisdami leidinį „Cole’s Study Notes“, skirtą mokiniams pasiruošti egzaminui pažeidė autorių turtines teises, tame leidinyje panaudodami gana dideles ištraukas iš ieškovų išleisto panašaus leidinio. Atsakovai teigė, kad kūrinių panaudojimas yra teisėtas autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų atžvilgiu, tačiau teismas išsiaiškino, kad vieninteliai asmenys, kurie buvo suinteresuoti mokymusi buvo mokiniai, kurie pirko atsakovų išleistą leidinį, iš to seka, kad atsakovų tikslas buvo parduoti minėtą leidinį. L. Bently ir B. Sherman nuomone, jeigu atsakovas gauna komercinę naudą iš panaudojamo kūrinio, tai nusveria bet kokias pastangas įrodyti, kad panaudojamas buvo sąžiningas.⁹⁴ Be to, atsakovai viršijo Autorių ir leidėjų asociacijos nustatytus leidžiamo teksto panaudojimo kiekius lyginant su kūriniui pateiktu komentaru.⁹⁵ Teismas pažymėjo, kad būtina apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo sąlyga yra asmeninis švietėjiškų tikslų siekis. Atsakovų komercinės naudos siekis, eliminuoja galimybę pasinaudoti autorių turtinių teisių apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Kaip pažymima literatūroje, tikimybę, jog kūrinio panaudojimas bus pripažintas teisėtu, padidina altruistiniai įtariamo pažeidėjo siekiai,⁹⁶ jeigu atsakovai leidinį, skirtą egzaminui pasiruošti, platintų mokiniams nemokamai, tada atsirastų altruizmo elementas, tačiau šioje byloje jokių altruistinių atsakovų motyvų ir veiksmų nėra, jų siekis yra gauti komercinės naudos iš mokiniams parduodamo leidinio, todėl kūrinių panaudojimas nemokant autoriams atlyginimo ir be jų sutikimo šiuo atveju yra neteisėtas.

Vokietijos Federacinis Aukščiausiasis teismas nagrinėjo bylą⁹⁷, kurioje autorių teisių gynimo organizacija kaltino Brėmeno miesto mokyklas pažeidinėjant autorių teises darant vadovėlių ir kitos medžiagos kopijas mokymosi tikslais. Vokietijos Autorių teisių įstatyme numatyta, kad leidžiama kopijuoti kūrinius asmeniniais švietimo tikslais. Teismai pripažino, kad autorių turtinės teisės buvo pažeistos. Atsakovai teigė, kad teismai per siaurai interpretuoja įstatymo nuostatą, leidžiančią kopijuoti kūrinius asmeniniais švietimo tikslais, nes mokyklų daromos kūrinių kopijos yra skirtos asmeniniams mokinių švietimo tikslais. Mokyklose buvo daroma daugiau nei septynios vieno kūrinio kopijos, o teismas

⁹³High Court of Justice, Chancery Division, Sillitoe v. McGraw-Hill Book Co. (U.K.), 1983, http://www.uea.ac.uk/~n045/courses/2004/IP/copyright_cases_04-05_02.pdf; prisijungimo laikas 2008-11-11.

⁹⁴Bently L., Sherman B. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2004. P.195.

⁹⁵Dunlop V. Fair dealing for criticism and review in scholarly publishing. // Learned Publishing vol. 12, No. 4, 1999. P. 248. <http://docserver.ingentaconnect.com/deliver/connect/alpsp/09531513/v12n4/s2.pdf?expires=1226596735&id=47095944&titleid=885&acname=Guest+User&checksum=E8668B60A30BBB512BA754822ECCF77B>; prisijungimo laikas 2008-11-13.

⁹⁶Bently L. Sherman B. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2004. P.196.

⁹⁷Federal Supreme Court (Bundesgerichtshof), 1978, Verwertungsgesellschaften Wissenschaft und WOR T v. Freie Hansestadt Bremen. <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1979%2Fcont%2FIIC%2E1979%2E78%2E1%2Ehtm>; prisijungimo laikas 2008-11-10.

konstatavo, kad asmeniniais tikslais galima padaryti iki septynių kūrinių kopijų, daugiau negu septynios kopijos sąlygoja autorių teisių pažeidimą, net jeigu kūriniai buvo kopijuojami švietėjiškais tikslais mokyklose. Mūsų manymu, atsakovų teiginys, kad teismai labai siaurai interpretavo įstatymo nuostatą, pateisinančią kūrinių panaudojimą be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo asmeniniais švietimo tikslais, yra pagrįstas, nes įstatymo nuostatos traktavimas, kad švietimo tikslais galima kopijuoti tik iki septynių kopijų, padaro visus pedagogus, kurių mokinamų asmenų yra daugiau nei septyni, autorių teisių pažeidėjais, nes jie savo mokiniams, studentams dažnai kopijuoja autorių kūrinių ištraukas įvairiems mokomiesiems darbams, kas ir yra įprastinis kūrinių naudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais.

Panašų sprendimą priėmė ir Australijos aukštesnysis teismas. Byla „The Americans, Baby“⁹⁸, kurioje ieškovai kaltina atsakovus neteisėtus kūrinių „Amerikiečiai, mažyte“ kopijos padarymu, įdomi tuo, jog joje analizuojama universiteto atsakomybė už tai, jog universitetas tinkamai nesukontroliavo kūrinių kopijavimo. Naujojo Pietų Velso universiteto bibliotekoje studentas P. Brennan pasidarė dvi kopijas dešimties puslapių apimties novelės iš novelių rinkinio „Amerikiečiai, mažyte“, naudodamas universiteto bibliotekoje esančius kopijavimo aparatus. Teismas pažymėjo, kad tai jog P. Brennan kopijas pasidarė asmeniškai sau neturėdamas tikslo daryti mokslinį tyrimą ar mokomąjį darbą, suponuoja autorių teisių pažeidimą, ir nors universiteto biblioteka nėra atvira visiems lankytojams, tačiau tai nereiškia, kad visi kūriniai bus kopijuojami tik mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Jeigu P. Brennan kūrinių kopijas būtų pasidaręs mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, tai universiteto atsakomybė nebūtų kvestionuojama, tačiau šiuo atveju teisėjas J. Gibbs pabrėžė, jog tai, kad universitetas kontroliavo galimas autorių teisių pažeidimo priemones – kopijavimo aparatus, sudarė galimybes kitiems asmenims jais naudotis, žinodamas, jog gali būti padarytas autorių teisių pažeidimas, ir nesiėmė jokių žingsnių garantuoti, kad kūriniai būtų kopijuojami tik tais tikslais, kurie pateisina kūrinių panaudojimą be autorių sutikimo ir nemokant jiems atlyginimo⁹⁹, reiškia, jog universitetas yra atsakingas už autorių turtinių teisių pažeidimą. Ši byla leidžia daryti išvadą, kad tai jog tam tikros įstaigos veikla yra išimtinai susijusi su mokymu ir moksliniais tyrimais nereiškia, kad bet koks kūrinių kopijavimas šiose įstaigose bus sąlygotas mokymo ir mokslinių tyrimų, tokia įstaiga privalo kontroliuoti, imtis priemonių tam, kad užtikrintų, jog kūriniai būtų kopijuojami tik mokymui ir moksliniams tyrimams.

⁹⁸ High Court of Australia, 1975, Moorhouse and Angus & Robertson (Publishers) Pty.Ltd. v. University of New South Wales. <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1977%2Fcont%2FIIC%2E1977%2E78%2E1%2Ehtm>; prisijungimo laikas 2008-11-10.

⁹⁹ Tai, kad šalia kopijavimo aparatų buvo iškabinti įspėjimai, jog kūrinių kopijavimas gali pažeisti autorių teises, teismas laikė per maža kūrinių apsauga ir autorių teisių apsauga.

Kanados aukščiausiojo teismo sprendimas byloje CCH Canadian Ltd. prieš Law Society of Upper Canada¹⁰⁰ nuėjo kiek kitokia kryptimi nei aukščiau nagrinėtoje byloje, nes Australijos teismas nenustatė bibliotekos atsakomybės už autorių teisių pažeidimus prielaidų ir įtvirtino, kad kūrinio panaudojimo be autoriaus sutikimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais teisėtumui turi reikšmės ir tam tikrų įstaigų, organizacijų vidaus tvarkos dokumentai. Įstaigos vidaus tvarka CCH Canadian Ltd. prieš Law Society of Upper Canada byloje buvo vienas iš esminių faktorių pripažįstant autorių turtinių teisių apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais teisėtu. Bylos fabula – Kanados Teisininkų draugija turi Didžiąją biblioteką, kurioje sukaupta daug teisinių mokslinių darbų. Bibliotekos personalas pagal teisininko, mokslininko ar nario motyvuotą prašymą, kuriame pagrindžia, kokiam tikslui prašoma, padaro jam reikiamo kūrinio kopiją ir nusiunčia elektroniniu paštu ar faksimilinio ryšio priemonėmis. Didžiosios bibliotekos patalpose yra kopijavimo įrenginiai, kad nuolatiniai lankytojai galėtų patys pasidaryti reikiamo kūrinio kopiją. 1993 m. CCH Canadian Ltd, Thompson Canada Ltd ir Canada Law Books Inc. Kanados Teisininkų draugijai iškėlė bylą dėl autorių teisių pažeidimo, ieškiniu leidėjai siekė, kad būtų pripažinta ne tik jų autorystės teisė bet ir tai, kad Kanados Teisininkų draugijos veiksmai dėl kūriniių kopijų darymo pažeidžia autorių teises. Kanados Teisininkų draugija neigė kaltinimus ir prašė teismo pripažinti, jog autorių teisės nebuvo pažeistos, nes paskelbtų sprendimų, bylų santraukų, teisės aktų ar mokslo veikalų ištraukų kopijos buvo daromos mokslinių tyrimų tikslais. Pagal Kanados Autorių teisių įstatymo 29 straipsnį kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais nepažeidžia autorių teisių. Anot, L. Bently ir B. Sherman, atsakovas, norėdamas pagrįsti, kad kūriniių kopijų padarymas yra teisėtas, turi įrodyti, jog kūriniių kopiją darė nekomercinio mokslinio tyrimo ar privačių studijų tikslu ir kad kūriniių kopijų padarymas yra sąžiningas.¹⁰¹ Kanados teisininkų draugijos įrodymas, kad jų veikla nepažeidė turtinių autorių teisių galėtų būti pavyzdinis. Jų teigimu, mokslinis tyrimas turėtų būti suprantamas platesne prasme, nes teisininkas, gilindamasis į nagrinėjamos bylos esmę, atlieka mokslinį tyrimą Australijos Autorių teisių įstatymo 29 straipsnio prasme. Norint nuspręsti, ar toks pasinaudojimas kūriniiu yra teisėtas, reikia išsiaiškinti, ar panaudojimo tikslą, pobūdį, panaudojamo kūriniių kiekį, jo prigimtį, galimus alternatyvius būdus panaudoti kūrinii bei panaudojimo įtaką pačiam kūriniiui. Kanados Teisininkų draugijos bibliotekos veiksmai darant kūriniių kopijas yra teisėti, nes draugija yra nustačiusi kopijavimo tikslus (mokymas, mokslinis tyrimas, kritika, apžvalga) ir jei kopijavimas su jais nesusijęs, tai kūriniių kopijų neleidžiama daryti. Išnagrinėjęs atsakovų pareiškimą, teismas pažymėjo, kad kūriniių panaudojimas, netgi teisės aktų leidžiamais tikslais, vienais atvejais bus teisėtas nei kitais (pavyzdžiui,

¹⁰⁰ Supreme Court of Canada, 2004, Law Society of Upper Canada v. CCH Canadian Limited <http://csc.lexum.umontreal.ca/en/2004/2004scc13/2004scc13.html>; prisijungimo laikas 2008-09-22.

¹⁰¹ Bently L., Sherman B. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2004. P.198.

tyrimas komerciniais tikslais bus mažiau sąžiningas nei tyrimas labdaros tikslais). Taip pat, panaudojamo kūrinio dalies apimtis turi reikšmės sprendimui, ar kūrinio panaudojimas yra teisėtas, tačiau ir apimtis konkrečiu atveju gali būti kitokia (pavyzdžiui, mokymo ir mokslinio tyrimo tikslais gali būti teisėtas netgi viso mokslinio straipsnio ar teismo sprendimo panaudojimas, tačiau visos kūrinio kopijos panaudojimas kritikos tikslais jau bus neteisėtas). Teismas, atkreipdamas dėmesį į tai, kad Kanados Teisininkų draugija turi nusistačiusi priėjimo prie bibliotekos duomenų tvarką, kuri sąlygoja tai, kad kiekviena bibliotekos fonde esančio kūrinio kopija gali būti padaryta išimtinai mokymo, mokslinio tyrimo, kritikos ar apžvalgos tikslais, nusprendė, kad būtent ši tvarka ir nusveria kūrinių panaudojimą į teisėtumo pusę. Teismas pripažino, kad Kanados Teisininkų draugijos Didžiosios bibliotekos veiksmai nepažeidė autorių teisių ir yra teisėti autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais kontekste.

Prancūzijos Paryžiaus apygardos teismas nagrinėjo bylą¹⁰², kurioje medicininių periodinių žurnalų leidėjas kaltinio Nacionalinį mokslinių tyrimų centrą (toliau – CNRS) pažeidus autorių teises dėl to, kad nukopijavo ir viešai platino du mokslinius straipsnius iš ieškovų leidinių. CNRS turi įkūręs dokumentacijos centą, kuriame yra apie 1400 Prancūzijos ir kitų valstybių mokslinių periodinių žurnalų biblioteka. Dokumentacijos centras leidžia „*Bulletin Signaletique*“, kuriame pateikiamas naujausių mokslinių straipsnių sąrašas, išspausdintų naujausiuose mokslo žurnaluose. Naudodamiesi šiuo sąrašu mokslininkai gali užsisakyti straipsnių fotokopijų ar mikrofilmų. Ieškovas teigė, kad užsisakyti straipsnių kopijas ir jas gauti gali bet kas, o be to, kopijų kokybė yra labai aukšta, todėl gali būti neaišku, kur kopija, o kur originalas. Teismas pažymėjo, kad CNRS uždavinys yra informuoti mokslininkų bendruomenę apie naujausius mokslinius straipsnius, skatinti mokslo pažangą ir nacionalinę ekonomiką, palengvinti mokslinių tyrimų atlikimą. Be to įstatymų leidėjas nesiekė uždrausti galimybės naudotis moderniomis technologijomis kopijuojant kūrinius, todėl CNRS negali būti pripažintas kaltu dėl to, jog aprūpino mokslininkus straipsnių kopijomis. Į ieškovo argumentą, kad bibliotekos personalas kopijuoja kūrinių, o pagal Prancūzijos įstatymus, kopiją gali daryti tik tas asmuo, kuriam konkrečiai reikia kūrinio, todėl CNRS yra atsakingas už autorių teisių pažeidimą, teismas atsakė, kad kopijuotojas yra tas asmuo, kuris užsakė kopijas, tai yra galutinis gavėjas, jis ir turi būti atsakingas už autorių teisių pažeidimą, jei tokį padaro. Tai patvirtina ir literatūra, kurioje teigiama, kad užsakovo pasirašoma deklaracija, jog jam yra žinomi autorių teises ginantys įstatymai, eliminuoja bibliotekų ir archyvų atsakomybę,¹⁰³ taigi CNRS nuostatuose esantis reikalavimas, jog medžiagos prašantis asmuo pasirašytų užsakymo formą, perkelia atsakomybę už autorių teisių pažeidimus galutiniam medžiagos gavėjui. Trečiąjį ieškovo argumentą, kad

¹⁰² Tribunal de grande instance de Paris, 1974, Societe Masson v. Centre National de la recherche scientifique. <http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1974%2Fcont%2FIIC%2E1974%2E74%2E1%2Ehtm>; prisijungimo laikas 2008-11-10.

¹⁰³ Bainbridge D.I. Cases and materials in intellectual property law. Harlow: Financial Times, Pitman, 1999. P. 210.

CNRS straipsnių kopijas teikia bet kuriam to paprašiusiam asmeniui, neišsiaiškinusi, kokiam tikslui asmeniui tų kopijų reikia ir taip pažeidžia įstatymo nuostatas, teismas pripažino tenkintinu. Teismas konstatavo, kad CNRS privalėjo pagal Autorių teisių įstatymą ir savo nuostatus išsiaiškinti, kas yra kopijos prašantis asmuo, kokiam tikslui jam reikia kopijos. CNRS, pagal jo vidaus tvarkos dokumentus, gali straipsnių kopijas teikti tik mokslininkams, nurodžiusiems, kokį tyrimą atlieką ir kokiam tikslui jiems reikia konkretaus mokslinio straipsnio. Bylos faktai patvirtina, kad CNRS to nedaro, todėl dėl šių veiksmų pripažinta kalta.

Byloje *Re Brian Kelvin De Garis ir Matthew Moore prieš Neville Jeffress Pidler Pty Limited*¹⁰⁴ Australijos Federalinis teismas pasisakė, kad žiniasklaidos informacijos stebėseną ir auditą bei tos informacijos kopijavimą iš žiniasklaidos priemonių, kai jis yra sąlygotas kitų subjektų užsakymo, nėra mokslinis tyrimas. Neville Jeffress Pidler (toliau – Jeffress) veikla yra stebėti žiniasklaidoje pasirodančią informaciją ir teikti ją už tam tikrą atlygį asmenims, kurie yra užsisakę duomenų, pasirodančių žiniasklaidoje apie juos, stebėjimo paslaugas. Informacijos pateikimas apima veiksmą, kai pasirodžiusio straipsnio kopija pateikiama užsakovui. Ieškovai šioje byloje – straipsnių autoriai, kurių kopijas padarė Jeffress, jie teigia, kad straipsniai kopijuoti be autorių sutikimo, pažeistos autorių teisės. Jeffress savo veiklą pateisina autorių turtinių teisių apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Kaip jau minėjome, teismas pripažino, jog Jeffress veikla pažeidžia autorių teises ir nėra kūrinį panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Teismas išaiškino, jog informacijos paieška yra nelengvas uždavinys, tačiau Jeffress veikla yra išimtinai komercinė, nes už kiekvieną pateiktą kopiją Jeffress gauna atlyginimą. Literatūroje pabrėžiama, jog mokymo ir mokslinių tyrimų tikslas negali maskuoti kūrinį autorių teisių pažeidimo¹⁰⁵ ir tiesioginės komercinės naudos.¹⁰⁶ Todėl teismas konstatavo, kad Jeffress veikla yra informacijos auditas ir stebėseną, o ne mokslinis tyrimas, todėl šiai Jeffress veiklai negali būti taikoma galimybė pasinaudoti autorių turtinių teisių apribojimu mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Literatūroje teigiama, kad sprendimui dėl autorių teisių apžeidimo buvimo ar nebuvimo priimti turi reikšmės ir įtariamo pažeidėjo motyvai panaudoti kūrinį be autoriaus sutikimo,¹⁰⁷ o taip pat ir asmens sąžiningumas.¹⁰⁸ Su šia nuomone sutinkame, nes motyvai, dėl kurių buvo tariamai pasinaudojamas autorių

¹⁰⁴ Federal Court of Australia, 1990, *Re Brian Kelvin De Garis and Matthew Moore v. Neville Jeffress Pidler Pty Limited*. [http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/sinodisp/au/cases/cth/FCA/1990/218.html?query=title\(de%20garis\)](http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/sinodisp/au/cases/cth/FCA/1990/218.html?query=title(de%20garis)); prisijungimo laikas 2008-11-05.

¹⁰⁵ Stern E.J., Westenberg L. *Copyright Law and Academic Radiology: Rights of Authors and Copyright Owners and Reproduction of Information* // *AJR*:164, May 1995. P.1086.

¹⁰⁶ Goldstein P. *Copyright, patent, trademark and related State doctrines: cases and materials on the law of intellectual property*. New York: Foundation Press, Thomson, 2004. P. 731.

¹⁰⁷ Bently L., Sherman B. *Intellectual property law*. Oxford: Oxford University Press, 2004. P.195.

¹⁰⁸ *Merges R.P., Menell P.S., Lemley M.A. Intellectual property in the new technological age*. New York: Aspen law & Business, 2000. P. 495.

teisių apribojimais ir išimtimis, ir asmens sąžiningumas turi lemiamą reikšmę. Be abejonės nustatyti tikruosius kūrinio naudotojo motyvus yra sunku, o kartais net neįmanoma. De Garis prieš Jeffress Ltd. byla yra geras pavyzdys, kai atsakovų motyvai yra aiškiai matomi ir siejasi su komercine atsakovų veikla, todėl kūrinio panaudojimas ir pripažintas neteisėtu autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų atžvilgiu.

Iš šios užsienio teismų praktikos analizės galime padaryti išvadą, kad autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais turinys ir esmė užsienio valstybėse ir Lietuvoje yra tapatus. Tą lėmė tarptautinių teisės aktų nubrėžtos kryptys ir valstybių siekis harmonizuoti teisę. Teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad nagrinėjamo apribojimo taikymas šiek tik skiriasi kontinentinės teisės tradicijos šalyse, kur teisės aktuose pateikiamos konkretesnės sąlygos bei jų reikšmė, ir bendrosios teisės tradicijos šalyse, kur sąlygos mažiau apibrėžtos teisės aktuose ir paliekama daugiau vietos konkrečiau atvejo interpretacijoms teisme. Tačiau bet kokiame atveju, autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo esmė yra vienoda – juo siekiama kuo efektyviau įgyvendinti teisės aktų nustatytą viešojo visuomenės intereso bei privačių autorių, sukūrusių panaudojamą kūrinį, teisių suderinimą.

Teismai, nagrinėdami bylas dėl autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo, susiduria su ta problema, kad yra sunku išsiaiškinti, kada iš tikrųjų kūrinys yra panaudojamas mokymo tikslams, o kada piktnaudžiaujama suteikta teise, be to, riba tarp apribojimo ir piktnaudžiavimo nėra aiški, sunku nustatyti, kur baigiasi vienas ir prasideda kitas. Būtent dėl to reikšmės nagrinėjant tokio pobūdžio bylas turi visi įrodymai, tame tarpe ir motyvai, dėl kurių buvo pasirinkta vieno ar kito kūrinio panaudojimas, tačiau vėlgi, nustatyti tikruosius kūrinio naudotojo motyvus yra sunkoka, nes tai yra vidinė asmens valios išraiška, kurią kaltinamas asmuo nebūtinai sakys tikrąją. Ypatingai palengvina teismams užduotį tiesioginės komercinės naudos gavimo faktas iš panaudojamo kūrinio: jei ji atsiranda, kūrinio panaudojimas nebus pripažintas teisėtu, jos nebuvimas padidina galimybes panaudojimą pripažinti teisėtu, atsižvelgiant į kitas sąlygas, kurioms esant kūrinio panaudojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais pripažįstamas teisėtu. Taigi, įrodinėjant kūrinio panaudojimo be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo teisėtumą, turi reikšmės visi įrodymai ir aplinkybės.

Iš to, kas pasakyta, galime daryti išvadą, jog magistro baigiamojo darbo pradžioje iškelta hipotezė, kad autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra teisiškai gerai sureglamentuoti ir tinkamai taikomi teismų praktikoje, pasitvirtino iš dalies. Teisinio reglamentavimo analizė patvirtina tą hipotezės dalį, kurioje teigiama, kad autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra teisiškai gerai sureglamentuoti. Negausi teismų praktika nagrinėjamų apribojimų srityje neleidžia patvirtinti ar paneigti teiginio, jog autorių turtinių teisių apribojimai mokymo

ir mokslinių tyrimų tikslais yra tinkamai taikomi teismų praktikoje, tačiau nagrinėtose bylose autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikyti tinkamai.

IŠVADOS

Apibendrinami autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais analizę, galime suformuluoti šias pagrindines išvadas:

1. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra visuomeninio intereso – teisės į mokslą išraiškos forma, kuriais siekiama užtikrinti tinkamą balansą tarp privataus - kūrinų autorių ir viešojo - kūrinų naudotojų interesų. Šie apribojimai yra teisės aktų suteikta galimybė nustatytais atvejais pasinaudoti kūriniais be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo, kai toks pasinaudojimas neprieštarauja įprastiniam kūrinio naudojimui ir nepagrįstai nepažeidžia teisėtų autoriaus interesų.

2. Autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais esminiai reikalavimai ir sąlygos, kada galima pasinaudoti kūriniais be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo, mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais buvo suformuluota ir įtvirtinta Berno konvencijoje. TRIPS sutartis įtvirtino trijų pakopų testo taikymą visiems be išimties autorių turtinių teisių apribojimams, tame tarpe ir apribojimams mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. PINO sutartyje įtvirtinta galimybė kiekvieną apribojimą ar išimtį, tarp jų ir apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, pritaikyti prie besikeičiančios ir greitai tobulėjančios aplinkos, skaitmeninių ir technologinių naujovių.

3. Tarptautiniai teisės aktai nacionalinei valstybių teisei neleidžia labiau riboti autorių teisių ir šioje srityje plečiamai aiškinti tarptautinių teisės aktų nuostatas.

4. Europos Sąjungoje autorių turtinių teisių apribojimus mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais reglamentuoja Informacinės visuomenės direktyva. Šioje direktyvoje nagrinėjamų apribojimų taikymo sąlygos labiau konkretizuotos bei detalizuotos nei tarptautiniuose teisės aktuose, taip yra todėl, kad direktyva nustato tikslą, kurį turi pasiekti valstybės narės bei pateikia pavyzdinį sąrašą būdų ir priemonių, kaip efektyviau apsaugoti teisėtus autorių interesus ir suderinti viešąjį interesą autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais kontekste.

5. Autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo normos, reglamentuojančios autorių teisių apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, yra tinkamai suderintos su tarptautiniais bei Europos Sąjungos teisės aktais ir yra socialiai pažangios.

6. Sparčiai tobulėjanti socialinė, technologinė ir skaitmeninė aplinka sudaro prielaidas atsirasti naujoms kūrybos išraiškos formoms bei kūrinų panaudojimo būdams, kas sąlygoja poreikį, kad tam tikros teisės aktų nuostatos dėl autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais būtų peržiūrėtos ir labiau pritaikytos prie naujų visuomenės poreikių. Europos Komisija inicijavo valstybių

narių diskusijas šiuo klausimu paskelbdama Žaliają knygą „Autorių teisės žinių visuomenėje“, tai reiškia, kad artimiausioje ateityje bus pakeistos kai kurios Informacinės visuomenės direktyvos normos, o kartu ir nacionalinės Lietuvos Respublikos teisės normos.

7. Lietuvos Respublikos teismuose bei Europos Teisingumo teisme beveik nėra praktikos autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo srityje. Lietuvoje tai paaiškinama šio teisinio santykio naujumu ir intelektinės nuosavybės apsaugos neseno įsitvirtinimo mūsų visuomenės bendrame suvokime, todėl nagrinėjama intelektinės nuosavybės apsaugos sritis dar neperaugo į visuomenės narių savo teisių gynimą teisminėse institucijose. Europos Teisingumo teisme praktikos nebuvimas nagrinėjamų apribojimų taikymo srityje paaiškinamas tuo, jog šio teismo praktika yra labiau orientuota į valstybių narių teisės normų kokybės gerinimą, privatūs asmenų ginčai intelektinės nuosavybės teisės srityje pakankamai reti.

8. Teismai, nagrinėdami bylas dėl autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo, susiduria su ta problema, kad yra sunku išsiaiškinti, kada iš tikrųjų kūrinys yra panaudojamas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslams, o kada piktnaudžiuojama suteikta teise, be to riba tarp apribojimo ir piktnaudžiavimo nėra aiški, sunku nustatyti, kur baigiasi vienas ir prasideda kitas. Būtent dėl to, reikšmės nagrinėjant tokio pobūdžio bylas, turi visi įrodymai bei aplinkybės, tame tarpe ir kūrinio naudotojo motyvai.

9. Ypatingą reikšmę nagrinėjant apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo bylas turi tiesioginės komercinės naudos gavimo faktas iš panaudojamo kūrinio: jei ji atsiranda, kūrinio panaudojimas nebus pripažintas teisėtu, ir atvirkščiai, jos nebuvimas padidina galimybes panaudojimą pripažinti teisėtu.

LITERATŪRA

Norminė

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija (su pakeitimais iki 2006 m. birželio 1 d.) – Vilnius: Valstybės žinios, 2007;
2. Berno konvencija „Dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos“ // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-988;
3. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos autorių teisių sutartis // Valstybės žinios, 2001, Nr. 32-1060;
4. Pasaulio prekybos organizacijos sutartis dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba // Valstybės Žinios, 2001, Nr. 46-1620;
5. Europos parlamento ir Tarybos direktyva dėl autorių teisių ir gretutinių teisių informacinėje visuomenėje tam tikrų aspektų suderinimo Nr. 2001/29/EB. 2001 m. gegužės 22 d.;
6. Tarybos direktyva dėl nuomos ir panaudos teisių bei tam tikrų teisių, gretutinių autorių teisėms, intelektinės nuosavybės srityje 92/100/EEC. 1992 m. lapkričio 19 d.;
7. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymas // Valstybės žinios, 2003, Nr. 28-1125;
8. Europos Komisijos Žalioji knyga „Autorių teisės žinių ekonomikoje“ Nr. KOM(2008)466 galutinis. 2008 m. liepos 16 d.;

Specialioji

9. Bainbridge D.I. Cases and materials in intellectual property law. Harlow: Financial Times,; Pitman, 1999;
10. Bainbridge D.I. Intellectual Property. Harlow: Pearson, Longman, 2007;
11. Berno konvencijos dėl literatūros ir meno kūrinių apsaugos komentaras: (Paryžiaus akto redakcija, 1971). Vilnius: Phare, 2001;
12. Bently L., Sherman B. Intellectual property law. Oxford: Oxford University Press, 2004;
13. Burrell R., Coleman A. Copyright exeptions: The Digital Impact. Cambridge: Cambridge university press, 2005;
14. Corbet J. International Texts on Copyright and Neighboring Rights. The International Framework of Intellectual Property including EC Directives and WIPO Treaties. – Vilnius: Lithuanian Ministry of Justice, November 11, 1999;

15. Correa C. M. Fair Use in the Digital Era.
<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2002%2Fcont%2FIIC%2E2002%2E570%2E1%2Ehtm&ha=G0>; prisijungimo laikas 2008-04-26;
16. Dunlop V. Fair dealing for criticism and review in scholarly publishing. // *Learned Publishing* vol. 12, No. 4, 1999. P. 248.
<http://docserver.ingentaconnect.com/deliver/connect/alpsp/09531513/v12n4/s2.pdf?expires=1226596735&id=47095944&titleid=885&accname=Guest+User&checksum=E8668B60A30BBB512BA754822ECCF77B>;
prisijungimo laikas 2008-11-13;
17. Fernandez-Molina J.C. Licensing agreements for information resources and copyright limitations and exceptions. // *Juornal of Information Science*, 2004. No. 30 (4) P. 338.
<http://jis.sagepub.com>; prisijungimo laikas 2008-09-22;
18. Ficsor M. *The law of copyright and the Internet: the 1996 WIPO treaties their interpretation and implementation*. Oxford: Oxford University Press, 2002;
19. Geiger C. „Constitutionalising“ Intellectual Property Law? The Influence of Fundamental Rights on Intellectual Property in the European Union
<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2006%2Fcont%2FIIC%2E2006%2E371%2E1%2Ehtm&ha=G0>; prisijungimo laikas 2008-04-24;
20. Geiger C. The New French Law on Copyright and Neighbouring Rights of 1 August 2006 - An Adaptation to the Needs of the Information Society?
<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2007%2Fcont%2FIIC%2E2007%2E555%2E1%2Ehtm&ha=G0>; prisijungimo laikas 2008-04-26;
21. Gervais D. *The TRIPS agreement: drafting history and analysis*. London: Sweet & Maxwell, 2003;
22. Goldstein P. *Copyright, patent, trademark and related State doctrines: cases and materials on the law of intellectual property*. New York: Foundation Press, Thomson, 2004;
23. Hart T., Fazzani L. *Intellectual Property Law*. Houndmill: Palgrave Macmillan, 2004;
24. Kitz V. *The New Free for Education Licence in Australia*.
<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F2005%2Fcont%2FIIC%2E2005%2E555%2E1%2Ehtm&ha=G0>; prisijungimo laikas 2008-04-26;
25. Kollé G. *Reprography and Copyright Law: A Comparative Law Study Concerning the Role of Copyright Law in the Age of Informatikon*.
<http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1975%2Fcont%2FIIC%2E1975%2E382%2E1%2Ehtm&catalog=e:\IndexDT\BeckOnlineENTS&docid=454088&words=fair+and+use&docURL>

- [=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1975%2Fcont%2FIIC%2E1975%2E382%2E1%2Ehtm&CiUserParam3=komfort.asp&Stemming=STEM](#); prisijungimo laikas 2008-04-26;
26. MacQueen H. L., Waelde Ch., Laurie G. Contemporary Intellectual Property. http://books.google.lt/books?id=_lwc4pT0OoC&pg=PT234&lpg=PT234&dq=universities+u.k.+v.+copyright+licensing+agency+ltd&source=bl&ots=ANPWbmrsWc&sig=2FaK5IFoEy87RqDJC8AlvheOUM&hl=lt&sa=X&oi=book_result&resnum=1&ct=result#PPT232.M1; prisijungimo laikas 2008-11-06;
27. Matulevičienė N. J. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo, mokslinių tyrimų ir informacijos tikslais // Jurisprudencija: mokslo darbai. – Vilnius: MRU, 2004. T. 55(47);
28. Merges R.P., Menell P.S., Lemley M.A. Intellectual property in the new technological age. New York: Aspen law & Business, 2000;
29. Mikelėnas V. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001;
30. Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos sutarčių komentarai. Vilnius: Phare, 2001;
31. Pečkaitis S.J. Intelektinės nuosavybės politika aukštojoje mokykloje: kūrybinių darbų autorizavimo principai // Jurisprudencija: mokslo darbai.- Vilnius: LTU, 2004, T. 52(44);
32. Rahn G. Reprography and Copyright Law in Japan. <http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1979%2Fcont%2FIIC%2E1979%2E710%2E1%2Ehtm&catalog=e:\IndexDT\BeckOnlineENTS&docid=454571&words=fair+and+use&docURL=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1979%2Fcont%2FIIC%2E1979%2E710%2E1%2Ehtm&CiUserParam3=komfort.asp&Stemming=STEM>; prisijungimo laikas 2008-04-26;
33. Ricketson S., Ginsburg J. International copyright and neighbouring rights: the Berne Convention and beyond. Oxford: Oxford University Press, 2006;
34. Stern E.J., Westenberg L. Copyright Law and Academic Radiology: Rights of Authors and Copyright Owners and Reproduction of Information // AJR:164, May 1995;
35. Suthersanen U. Copyright and Educational Policies: A Stakeholder Analysis. Oxford Journal of Legal Studies, Vol.23, No. 4 (2003);
36. Tritton G. Intellectual property in Europe. London: Sweet & Maxwell, 2008;
37. Vileita A. Lietuvos Respublikos autorių teisių ir gretutinių teisių įstatymo komentaras. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2000;
38. WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use. <http://www.wipo.int/export/sites/www/about-ip/en/iprm/pdf/ch5.pdf>.; prisijungimo laikas 2008-10-14;
39. WIPO Glossary of Terms of the Law of Copyright and Neighboring Rights. Geneva: WIPO Publication, 1981;

40. Zumbach von L. The Defense of "Fair Use" in Unpublished Works under U.S. and German Copyright Law. A Comparison of an Author's "Moral Right" in Unpublished Works; <http://rsw.beck.de/bib/default.asp?vpath=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1989%2Fcont%2FIIC%2E1989%2E16%2E1%2Ehtm&catalog=e:\IndexDT\BeckOnlineENTS&docid=456461&words=fair+and+use&docURL=%2Fbibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1989%2Fcont%2FIIC%2E1989%2E16%2E1%2Ehtm&CiUserParam3=komfort.asp&Stemming=STEM>; prisijungimo laikas 2008-04-26;

Teismų praktika

41. Europos Teisingumo teismo 2006-09-12 sprendimas byloje Laserdisken ApS prieš Kultuministeriet, bylos Nr. C-479/04;
42. Europos Teisingumo teismui 2008-01-04 pateiktas prašymas iš Danijos teismo priimti prejudicinį sprendimą Infopaq International A/S prieš Danske Dagblades Forening. Nr.C-5/08;
43. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007-04-11 nutartis civilinėje byloje K.M. leidykla „Briedis“ prieš leidyklą „Saulabrolis“, UAB „Arlila“ ir S.D. Bylos Nr. 3K-3-48/2007;
44. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003-02-19 nutartis civilinėje byloje G.Astrauskas, V.Bložė ir kt. prieš UAB „Mūsų gairės“. Bylos Nr. 3K-3-273/2003;
45. Lietuvos Apeliacinio Teismo 2002-07-29 nutartis civilinėje byloje G.Astrauskas, V.Bložė ir kt. prieš UAB „Mūsų gairės“. Bylos Nr. 2A-250/2000;
46. High Court of Australia, 1975, University of New South Wales v. Moorhouse and Angus & Robertson (Publishers) Pty.Ltd. <http://beck-online.beck.de./Default.aspx?vpath=bibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1977%2Fcont%2FIIC%2E1977%2E78%2E1%2Ehtm>; prisijungimo laikas 2008-11-10;
47. High Court of Justice, Chancery Division, Sillitoe v. McGraw-Hill Book Co. (U.K.), 1983, http://www.uea.ac.uk/~n045/courses/2004/IP/copyright_cases_04-05_02.pdf; prisijungimo laikas 2008-11-11;
48. Federal Court of Australia, 1990, Re Brian Kelvin De Garis and Matthew Moore v. Neville Jeffress Pidler Pty Limited. [http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/sinodisp/au/cases/cth/FCA/1990/218.html?query=title\(de%20garis\)](http://www.austlii.edu.au/cgi-bin/sinodisp/au/cases/cth/FCA/1990/218.html?query=title(de%20garis)); prisijungimo laikas 2008-11-05;
49. Federal Supreme Court (Bundesgerichtshof), 1978, Verwertungsgesellschaften Wissenschaft und WOR T v. Freie Hansestadt Bremen. <http://beck-online.beck.de./Default.aspx?vpath=bibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1979%2Fcont%2FIIC%2E1979%2E78%2E1%2Ehtm>; prisijungimo laikas 2008-11-10;

50. Supreme Court of Canada, 2004, Law Society of Upper Canada v. CCH Canadian Limited
<http://csc.lexum.umontreal.ca/en/2004/2004scc13/2004scc13.html>; prisijungimo laikas 2008-09-22;
51. Tribunal de grande instance de Paris, 1974-01-28, Societe Masson v. Centre National de la recherche scientifique.
<http://beck-online.beck.de/Default.aspx?vpath=bibdata%2Fzeits%2FIIC%2F1974%2Fcont%2FIIC%2E1974%2E74%2E1%2Ehtm>; prisijungimo laikas 2008-11-10;

Internetinės svetainės

52. Lietuvių kalbos žodynas. <http://www.lkz.lt/startas.htm>;

Praktinė medžiaga

53. Dabartinis Lietuvių kalbos žodynas / Lietuvių kalbos institutas; Redaktorių kolegija: Stasys Keinys (vyr. red.) ...[et.al.] – 4-asis leid. – V.: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

Kazlauskaitė K. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Teisinis reglamentavimas ir taikymo problemos / Civilinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. J. Usonienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2008. – 62 p.

SANTRAUKA

Autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais teisinio reglamentavimo ir taikymo problema gana plačiai nagrinėjama pasaulio mokslininkų, Lietuvoje nesulaukė pakankamo dėmesio dėl palyginti neseno autoriaus teisių reglamentavimo mūsų valstybėje, todėl šis civilinės teisės magistro baigiamasis darbas yra aktualus, nes jame sistemiškai nagrinėjama problema – autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais bruožai bei riba tarp naudojimosi suteikta teise ir piktnaudžiavimo ta teise atskleidžiama analizuojant užsienio autorių nuomones, tarptautinių, Europos Sąjungos bei Lietuvos teisės aktų normas, Lietuvos, Europos Teisingumo teismo bei kai kurių užsienio šalių teismų praktiką.

Siekiant užsibrėžto tikslo - atskleisti turtinių autorių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais esmę, išnagrinėti teisinio reglamentavimo kokybę bei taikymo praktikos ypatumus, buvo išsiaiškinta, kad darbo pradžioje iškelta hipotezė, jog autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra teisiškai gerai sureglamentuoti ir tinkamai taikomi teismų praktikoje, pasitvirtino iš dalies. Teisinio reglamentavimo ir teisės teoretikų darbų analizė patvirtina tą hipotezės dalį, kurioje teigiama, kad autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra teisiškai gerai sureglamentuoti - esminiai reikalavimai, sąlygos, kada galima pasinaudoti kūriniu be autoriaus sutikimo ir nemokant jam atlyginimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais buvo suformuluoti ir įtvirtinti Berno konvencijoje, TRIPS sutartis įtvirtino trijų pakopų testo taikymą visiems be išimties autorių turtinių teisių apribojimams, tame tarpe ir apribojimams mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, PINO sutartyje įtvirtinta galimybė kiekvieną apribojimą ar išimtį, tame tarpe ir apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, pritaikyti prie besikeičiančios ir greitai tobulėjančios aplinkos, skaitmeninių ir technologinių naujovių. Europos Sąjungos Informacinės visuomenės direktyva valstybėms narėms pateikia pavyzdinį sąrašą būdų ir priemonių, kaip efektyviau apsaugoti teisėtus autorių interesus ir suderinti viešąjį interesą autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais kontekste. Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatos yra tinkamai suderintos su tarptautiniais bei Europos Sąjungos teisės aktais ir yra socialiai pažangios, tačiau sparčiai tobulėjanti socialinė, technologinė ir skaitmeninė aplinka sąlygoja

poreikį, kad tam tikros teisės aktų nuostatos dėl autorių turtinių teisių apribojimų mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais būtų peržiūrėtos ir labiau pritaikytos prie naujų visuomenės poreikių.

Negausi teismų praktika nagrinėjamų apribojimų srityje neleidžia patvirtinti ar paneigti teiginio, jog autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais yra tinkamai taikomi teismų praktikoje, tačiau nagrinėtose bylose autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikyti tinkamai, nors ir susiduriama su problema, jog yra pakankamai sunku išsiaiškinti, kada iš tikrųjų kūrinys yra panaudojamas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslams, o kada piktnaudžiaujama suteikta teise, nes sunku nustatyti, kur baigiasi vienas ir prasideda kitas, tačiau teismai suderina viešąjį bei privatų interesą šioje srityje, nes tinkamai įvertina visus įrodymus bei aplinkybes, tame tarpe ir kūrinio naudotojo motyvus bei tiesioginės komercinės naudos gavimo faktą.

Kazlauskaitė K. Limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research. Legal regulation and problems of implementation. / Master's Work in Civil Law. Supervisor assoc. prof. dr. J. Usonienė. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2008. – 62 p.

SANTRAUKA ANGLŲ KALBA

SUMMARY

The problem of legal regulation and implementation of limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research did not receive sufficiently attention of researches in the Republic of Lithuania, although in other countries this problem was analyzed quite broadly. This situation is based on comparatively recent legal regulation of authors' rights in our country. In this Master's Work there are systematically analyzed problems of limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research, revealed their peculiarities and the line between the usage of granted rights and the abuse of these rights. Also there are analyzed opinions of researches of foreign countries, rules of international, the Europe Union and national legal acts and the practice of courts of Lithuania, the Europe Union and some foreign countries. These things make this Master's Work to be topical.

In the beginning of the work hypothesized the statement, that legal regulations of limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research are well-regulated and well-implemented, confirmed partly during the revealing the purpose of this work. The hypothesis that legal regulation of limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research are well-regulated is confirmed by the analysis of legal acts which revealed that fundamental requirements and conditions to use works without permission of authors and without paying fees were set in the Berne Convention. In the TRIPS treaty there was set a requirement that three-step test conditions must be applied to all limitations and exceptions on material rights of authors. There was set an opportunity to adapt all limitations and exceptions on material rights of authors to perfection of digital and technical environment in the WIPO treaty. There is set an exemplary list of means and ways how more effective to protect legal interests of authors and how to harmonize public interests in the area of teaching and research in the Directive of Information Society. The rules of legal acts of the Republic of Lithuania are well-harmonized with international and the Europe Union's legal acts and socially advanced. But a rapid perfection of social, digital and technical environment determines a need to adapt legal rules of limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research to the new requirements of society.

Narrow practice of implementation of limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research inhibits to confirm or to deny that legal regulations of limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research are well-implemented. However there was suitable implementation of limitations and exceptions on material rights of authors for purposes of teaching and research in all cases which were scrutinized in this work. Courts implementing the legal regulation on limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research meet with problems that there is difficult to reveal when works of authors' are truly used for purposes of teaching and research. In this situation helps an appropriate assessment of all evidences and considerations including motives of the user of the work and reception of proximate commercial benefit. This makes that courts well combine public and private interests under consideration area.

Kazlauskaitė K. Autorių turtinių teisių apribojimai mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais. Teisinis reglamentavimas ir taikymo problemos / Civilinės teisės magistro baigiamasis darbas. Vadovė doc. dr. J. Usonienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Teisės fakultetas, 2008. – 62 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išnagrinėtas ir įvertintas autorių turtinių teisių apribojimas mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, atskleista jo esmė ir būtinumas visuomenei, poveikis autoriams. Pirmojoje darbo dalyje išnagrinėjami tarptautiniai, Europos Sąjungos bei Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys autorių turtinių teisių apribojimą mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais, įvertinama teisinio reglamentavimo kokybė, atskleidžiami šio reglamentavimo ypatumai bei trūkumai, keliamas klausimas dėl teisės aktų keitimo būtinumo atsižvelgiant į tobulėjančią skaitmeninę aplinką. Antrojoje dalyje nagrinėjama Lietuvos Respublikos, užsienio valstybių bei Europos Teisingumo teismo praktika autorių turtinių teisių apribojimo mokymo ir mokslinių tyrimų tikslais taikymo srityje, atskleidžiami teismų praktikos išanalizuoti apribojimo teisinio reglamentavimo ypatumai, iškeliamos taikymo problemos ir pasiūlomi problemų sprendimo variantai.

Pagrindiniai žodžiai: intelektinė nuosavybė, autorius, turtinės teisės, apribojimas, mokymas ir mokslinis tyrimas, viešasis interesas.

Kazlauskaitė K. Limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research. Legal regulation and problems of implementation. / Master's Work in Civil Law. Supervisor assoc. prof. dr. J. Usonienė. – Vilnius: Faculty of Law, Mykolas Romeris University, 2008. – 62 p.

ANOTACIJA ANGLŲ KALBA

ANOTATION

There are scrutinized and evaluated limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research, revealed its essence, needs for society and the effect on authors in this Master's Work. In the first part of the work there are scrutinized international, the Europe Union's and the Republic's of Lithuania legal acts on the limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research, there are evaluated their quality, revealed peculiarities and imperfections of legal regulation. There are in the first part of the work analyzed an opportunity of changing legal acts on limitations on material rights of authors for purposes of teaching and research considering the perfection of digital environment. In the second part of the work there are scrutinized the implementation of legal regulation in the courts of the Republic of Lithuania, other foreign countries and in the Court of Justice of the Europe Union. There are revealed peculiarities of legal regulation found by courts, showed the problems of implementation and suggested the ways to solve these problems.

Key words: intellectual property, author, material rights, limitation, teaching and research, public interest.